

Maria Teresa Ferrer i Mallol
Institut d'Estudis Catalans
Institució Milà i Fontanals (CSIC)

L'expansió econòmica de Catalunya, després de la consolidació de les conquestes sobre els sarraïns i de l'organització del país, portà els catalans a l'Orient mediterrani, on es trobaven els nuclis més importants del comerç internacional.¹ Quan els catalans hi van arribar, amb visites esporàdiques primer, al segle XI, i cada cop més freqüents des del segle XII, aquells mercats ja eren dominats per Gènova i Venècia perquè Catalunya havia començat la seva expansió més tard.²

1. Incidents entre catalans i genovesos al Llevant des de mitjan segle XIII a 1327

Al començament, el comerç amb el Llevant no era el negoci fonamental de Barcelona, com ho fou a la darrerria del segle XIV, però tampoc no es pot menystenir la importància que aquests contactes inicials degueren tenir per a l'economia catalana, contactes dels quals hi ha indicis documentals i cronístics. Igualment, no és una hipòtesi a excloure la formulació tradicional segons la qual, en aquesta època, els catalans anaven a la saga dels provençals, que freqüentaven des de més antic aquella regió llunyana, als quals s'unien sovint per tenir, tots junts, més pes als territoris de Llevant.³ Cal no oblidar que des de 1112 fins a 1245 Provença fou governada bé pels comtes de Barcelona, bé per membres de la mateixa dinastia, molt lligats a la branca principal de Barcelona.

1. Aquest treball forma part del projecte d'investigació «La Corona d'Aragó, potència mediterrània: expansió territorial i econòmica a la baixa edat mitjana» (PB97-1145), aprovat i finançat pel Ministeri de Ciència i Tecnologia per al període 2002-2004. També s'ha beneficiat de les ajudes concedides al Grup de recerca «La Corona catalano-aragonesa, l'Islam i el món mediterrani» (SGR 00409) i també del projecte de l'IEC «Corpus documental de les relacions internacionals de la Corona d'Aragó», dirigit pel Dr. Manuel Riu i per mi mateixa.

2. Cf. un resum de les activitats econòmiques a Barcelona fins a la fi del segle XIII, Gaspar FELIU I MONTFORT, «Activitats econòmiques», a Jaume SOBREQÜÉS (dir.), *Història de Barcelona*, 2, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1992, p. 209-270.

3. Lluís NICOLAU D'OLWER, *L'expansió de Catalunya en la Mediterrània oriental*, 3a ed., Barcelona, 1974, p. 21-22. Stephen BENSCH, «Early catalan contacts with Byzantium», a P. CHEVEDDEN; D. KAGAY; P. PADILLA (ed.), *Iberia and the Mediterranean World of the Middle Ages*, 1, Leiden, Nova York i Colònia, E. J. Brill, 1995, p. 133-160, prefereix prescindir

En aquests moments inicials, la presència catalana no degué ésser causa de preocupació per a ningú, però quan començà a fer-se més consistent, des del segle XIII, esdevingueren competidors malmirats en uns mercats amb fortes tendències monopolístiques; les tensions aviat es manifestaren amb atacs pirates. Des de la cort catalana es procurà protegir els súbdits afectats amb la concessió de marques o represàlies contra els compatriotes de l'agressor, a fi d'assegurar la indemnització de les pèrdues sofertes; les represàlies podien exercitar-se bé mitjançant la confiscació de béns de compatriotes de l'agressor, del primer que es trobava, o bé mitjançant la creació d'un impost que es cobrava a tots els mercaders d'aquella nacionalitat. Sovint, aquests incidents ens serveixen per a tenir notícies sobre mercaders i vaixells catalans presents al Llevant mediterrani i sobre les mercaderies amb les quals traficaven, ja que fins a la fi del segle XIII no es conserven protocols notariais a Barcelona i, per tant, les notícies sobre el comerç són escasses.

El primer incident que coneixem es produí a Constantinoble l'any 1261, durant la presa de la ciutat pels genovesos, aliats de Miquel Paleòleg, que hi reinstaurà l'Imperi grec, després del breu període de l'Imperi llatí sorgit de la quarta croada.⁴ Foren preses mercaderies pertanyents a Pere Ris i a Pere de Navarc, concretament 410 sacs d'alum de roca. La reclamació del rei Jaume I a Guglielmo Boccanegra, capità del poble a Gènova, exigí la devolució de les mercaderies preses, ja que hi havia pau entre catalans i genovesos. Pere de Navarc era de Montpeller, domini llavors de Jaume I, però Pere Ris era català,⁵ malgrat que la referència a l'origen montpellerí es

dir d'aquestes hipòtesis tradicionals i assenyades, formulades tenint en compte les notícies conegudes i el marc polític català i provençal, sense substituir-les per res que expliqui els inicis del comerç català a l'Orient. Critica, en concret, que NICOLAU D'OLWER (1974, p. 42) inclogui els catalans entre els provençals que es beneficiaren, el 1215, d'un barri especial a Constantinoble, però abans Nicolau d'Olwer ha explicat que sovint es consideraven provençals tots els territoris de Marsella a Barcelona i ha donat exemples d'aliances mercantils catalanoprovençals i ha exposat casos concrets i documentats de col·laboració mercantil d'ambdues comunitats. Cal recordar que aquesta síntesi fou publicada l'any 1926, aprofitant tota la bibliografia i les fonts documentals editades fins llavors, i que en molts aspectes encara és útil.

4. Michel BALARD, *La Romanie génoise (XXe- début du XVe siècle)*, Roma, 1978, I, p. 38-45. Cf. també la síntesi d'Alain DUCELLIER, *Bisanzio*, Torí, Einaudi, 1988, p. 296-297.

5. Pocs anys més tard, la nau de Pere Ris portà croats catalans a Acre, després que Jaume I abandonés l'empresa; hi viatjà també l'ambaixador bizantí que l'havia promoguda; fou igualment una de les naus que posteriorment portaren proveïments als croats: Francesch CARRERAS Y CANDI, «La Croada a Terra Santa (1269-1270)», a *Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, dedicat al rey en Jaume I y a la seva època*, I, Barcelona, 1909, p. 106-138. Cf. notícies posteriors sobre aquest mercader, que fou cònsol de catalans a Constantinoble, però cònsol itinerant a bord de vaixell el 1281: M. T. FERRER I MALLOL, «Sobre els orígens del Consolat de Mar a Barcelona el 1279 i sobre els còsols d'Ultramar a bord de vaixells. Un exemple de 1281», *Anuario de Estudios Medievales*, 23 (1993), p. 141-150, on es publica el document de nomenament, publicat novament per Stephen BENSCH, «Early catalan contacts», p. 56-158, sense saber que ja estava publicat, cosa possible atès el poc temps transcorregut; el comentari de les pàgines 138-140 no em sembla encertat perquè Bensch creu que és un nomenament de cònsol resident, quan és evident, especialment per la legislació que acompanya el nomenament, que es tracta d'un cònsol en nau i, per tant, temporal mentre duri la seva estada a Constantinoble. A les pàgines 147-148 parla d'aquest mercader.

troba en plural.⁶ Sabem que hi hagué, almenys, dos incidents més per les reclamacions de Jaume I. L'any 1263, el rei amenaçà Gènova amb represàlies perquè Guillem Jofre, de Lleida, havia estat robat per genovesos prop de Limassol, a Xipre i, l'any 1273, perquè Pere Ferran Descoll, ciutadà de Barcelona, havia estat robat per Giovanni de Monterosso, genovès, als mars de Turquia, quan portava dos llenys armats de l'orde de l'Hospital. Gènova havia denegat a l'orde de l'Hospital una indemnització de 10.000 besants sarraïnats, per això el rei amenaçà amb una concessió d'un dret de marca, o lou, de 6 diners per lliura a cobrar sobre les mercaderies genoveses que arribessin a Mallorca fins a aconseguir 8.000 besants, quantitat a la qual havia fet rebaixar el deute.⁷

De tota manera, més que a animadversió contra els catalans, aquests incidents a Llevant responien a la presència de vaixells armats en aquelles aigües a causa de les guerres entre Gènova i Venècia, primer pel predomini a Síria entre 1256 i 1258 i després a l'Imperi bizantí entre 1261 i 1264, i novament entre 1265 i 1277.⁸ Quan les flotes de guerra o els corsaris recorrien els mars era freqüent que els neutrals patissin atacs de gent descontrolada amb desig d'obtenir botí fos com fos.

Cap a la fi del segle XIII, la guerra entre Gènova i Pisa, iniciada el 1282, també provocà la proliferació de corsaris i, de retop, incidents en els quals resultaven atacats catalans, especialment a la Mediterrània occidental,⁹ però també al Llevant. L'any 1289, Pere de Conangle declarà que havia estat robat al golf d'Ania, a la costa d'Àsia Menor, pels homes de cinc naus genoveses, capitanejades per Paolino Doria, quan tornava de la Romània en la nau de Bernat d'Om, i que per aquesta causa no podia tornar a Ramon de Tarascó la comanda que li havia confiat.¹⁰ L'any 1292, una nau catalana, la nau *Guanecs*, de Tarragona, fou atacada a Creta per genovesos quan tornava d'Alexandria, on havia carregat mercaderies de sarraïns.¹¹

En un primer moment, els catalans no s'havien resistit a aquests atacs injustificats, a causa de la sorpresa, però aviat començaren a tornar els cops que rebien. L'any 1291 uns corsaris catalans armaren a Messina una galera i un galió, amb els quals atacaren algunes naus genoveses a

6. ACA, Cancelleria, reg. 12, f. 49v-50r. Aquesta notícia m'ha estat indicada per Daniel Duran. Hi ha notícies d'altres viatges comercials a Constantinoble i a Alexandria aquests anys: José M. MADURELL I MARIMÓN; Arcadio GARCÍA SANZ, *Comandas comerciales barcelonesas de la Baja Edad Media*, Barcelona, Colegio Notarial de Barcelona, Departamento de Estudios Medievales, CSIC, 1973, doc. 11, 12 i 16 (Constantinoble), i 14, 15, 17 i 19 (Alexandria, Palestina). Stephen BENSCH, *Early catalan contacts with Byzantium*, p. 135, dóna una altra indicació sobre comerç amb Constantinoble.

7. ACA, Cancelleria, reg. 8, f. 82r, Joaquim MIRET I SANS, *Itinerari de Jaume I*, Barcelona, 1918, p. 327. Vaig comentar aquests incidents a Maria Teresa FERRER I MALLOL, «Catalans i genovesos durant el segle XIII: el declivi d'una amistat», *Anuario de Estudios Medievales*, 26/2, 1996, p. 791.

8. G. CARO, *Genova e la supremazia sul Mediterraneo (1257-1311)*, Gènova, Società Ligure di Storia Patria, 1974, p. 36-49, 70-79, 110-140, 158-169, 179-204 i 228-229 (Atti della Società Ligure di Storia Patria n.s., XIV).

9. M. T. FERRER I MALLOL, «Catalans i genovesos...», p. 795-801.

10. St. BENSCH, «Early catalan contacts...», p. 141 i 158.

11. AHCB, Notaris públics de Barcelona: Bernat de Vilarrúbia, l. 25, capbreu de 1292-1295, f. 26r-v.

la ruta de l'Orient; prop de l'illa de Prodano, al mar Egeu, escometeren la galera de Manuele Lercaro, que anava a Alexandria, però resultaren derrotats per l'atacat i llavors simularen que s'havien equivocat i es van declarar amics de Gènova; poc després, atacaren les galeres de Sorleone Doria i de Gazzella Avvocato, que venien de la Romània, però no aconseguiren capturar-les.¹²

De moment, no hi hagué resposta oficial contra les depredacions que els catalans sofrien dels genovesos, en canvi, l'impagament per part de l'emperador bizantí, Andrònic II, d'un subsidi que havia promès, provocà una resposta immediata i agressiva de Sicília. L'any 1292 l'almirall Roger de Llúria atacà Lesbos, Morea i Quios i l'emperador respongué confiscant béns als mercaders catalans que es trobaven a Constantinoble.¹³

Respostes tan diferents es devien al fet que els incidents amb els genovesos s'emmarcaven encara dins un context oficial d'amistat i d'aliança. Però aquest marc començà a canviar a causa del conflicte per Sicília. Jaume II, rei de la Corona catalanoaragonesa i rei de Sicília, renuncià a l'illa al Tractat d'Anagni de 1295 per evitar als seus regnes els perills de l'enfrontament amb França i amb la Santa Seu, que ja havia provocat la invasió de Catalunya per l'exèrcit francès l'any 1285. El seu germà Frederic fou reconegut llavors com a rei de Sicília pels sicilians, i s'inicià un període de confrontació entre tots dos germans, durant el qual Gènova, encara dominada pels gibel·lins, donà suport a Frederic, mentre que Jaume II s'aliava amb els güelfs a Itàlia. Les friccions entre genovesos i catalans foren nombroses des de llavors.¹⁴

La tensió entre catalans i genovesos es manifestava amb més intensitat a la Mediterrània occidental, però també tenia repercussions a l'Orient. L'any 1302, les tres galeres armades de Guieto, Baldo i Guami o Gavi Spinola prengueren la nau de Berenguer i Ramon d'Orriols quan es trobava al port de l'Escandea, a la petita illa de Citarea, prop de la costa grega, i se l'emportaren al port de Malvesia, en grec Monembasia, al Peloponnès, on descarregaren la nau, que tornaren a Ramon d'Orriols, mentre que es quedaven les mercaderies, valorades en 932 unces d'or i 15 tarins. Una part de les mercaderies eren dels reclamants, mentre que la resta els estava obligada pels diners que havien deixat als mercaders en préstec i pel nòlit; el dany fou estimat posteriorment en més de 2.200 lliures barceloneses.¹⁵

12. Geo PISTARINO, «Genova e Barcellona: incontro e scontro di due civiltà», *Atti del I° Congresso Storico Liguria-Catalogna* (1969), Bordighera, 1974, p. 88-89. Cf. també G. CARO, *Genova e la supremazia sul Mediterraneo*, II, p. 158-159; M. T. FERRER I MALLOL, «Catalans i genovesos...», p. 800-801.

13. St. BENSCH, «Early catalan contacts...», p. 141-142.

14. M. T. FERRER I MALLOL, «Catalans i genovesos...», p. 808-811. Cf. també Antoni RIERA I MELIS, «El Mediterrani occidental al darrer quart del segle XIII. Concurrencia comercial i conflictivitat política», *Anuario de Estudios Medievales*, 26/2, 1996, p. 743-750; M. T. FERRER I MALLOL, «I mercanti italiani in terre catalane nei secoli XII-XIV», *Archivio Storico del Sannio*, III: *Economia e Territorio nel Medioevo*, *Atti del Incontro di Studi* (Barcelona, 1996), 1998, p. 48-53.

15. ACA, Cancelleria, reg. 124, f. 225r-v (1302, juny, 29). Comentat ja a M. T. FERRER, «Catalans i genovesos», p. 808-811. Cf. també ACA, Cancelleria, procés en foli, llig. 8, núm. 9, f. 8r, edició en preparació per Daniel Duran Duelt, que m'ha deixat consultar, amablement, la seva transcripció.

També a l'Orient, al port dit Casopol, una galera i un lleny armats d'Antonio, Oderigo i Guglielmo de Finar s'apoderaren de la nau de Ferrer Riera, Jaume Febrer, ciutadans de Barcelona, i de Pere Berart, ciutadà de Mallorca, carregada amb mercaderies de mallorquins i de venecians. La portaren a Messina, on la descarregaren i vengueren les mercaderies. Els corsaris es negaren a pagar al patró de la nau les 200 unces d'or que li eren degudes pel nòlit de les dites mercaderies, deute pel qual li estaven obligades. El patró resultà perjudicat, a més, per les despeses que hagué de fer per a recuperar la nau i per la pèrdua de navegació, ja que la nau estigué aturada un cert temps. Estimà el dany rebut en 870 unces d'or, que demanà a través del cònsol de catalans a Messina, però els pirates es negaren a pagar res als damnificats.¹⁶

El mateix any 1302, hi hagué encara un altre robatori contra catalans prop de Xipre. Peregrino de Paci, Francesco Salvago i Manuele Lercario, que piratejaven amb tres galeres armades, prengueren la nau dels barcelonins Pere Olivera, Ramon Guerau i Jaume Desmujals i l'obligaren a desviar-se al port de Limassol, a Xipre. Allà, per a redimir la nau i les mercaderies que portava, els barcelonins hagueren de pagar 24.000 torneses d'argent i a més, per causa de les despeses que hagueren de fer, resultaren perjudicats en 11.222,5 torneses més.¹⁷

Aquest any o el següent, la nau de Berenguer Cantull,¹⁸ de Barcelona, sortí de Xipre per a anar a Messina, a l'illa de Sicília i, quan es trobava al mar de Creta, un genovès identificat amb el cognom Squarciafico, que conduïa dues galeres armades, atacà la nau catalana i se n'endugué les mercaderies que hi havia i altres béns, com els de Pere Roca, que entre diners, armes, vestits, una caixa, etc., resultà perjudicat en 30 lliures barceloneses o més.¹⁹ Aquest Squarciafico potser és Francesco Squarciafico, que l'any 1301, amb Lanfranco de Mari, havia de portar pebre que pertanyia a Berenguer Cantull a Barcelona, però que fou descarregat a Mallorca pels fills de Lanfranco de Mari, motiu pel qual Cantull hagué d'anar a reclamar a Gènova.²⁰ També el jueu Bonjuha de Piera havia presentat una reclamació contra ell perquè, després d'embarcar-lo a Alexandria amb les seves mercaderies, el desembarcà en una illa i retingué la càrrega.²¹

16. ACA, Cancelleria, reg. 125, f. 45r-v (1302, agost, 29). Antoni Rubió i Lluch, *Diplomatari de l'Orient català* (1301-1409). Col·lecció de documents per a la història de l'expedició catalana a Orient i dels ducats d'Atenes i Neopàtria, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1947, doc. VIII. Comentat ja a M. T. FERRER I MALLOL, «Catalans i genovesos...», p. 816.

17. ACA, Cancelleria, reg. 125, f. 46v-47r (1302, agost, 27) i reg. 133, f. 47r (1304, juliol, 8). Comentat ja a M. T. FERRER, «Catalans i genovesos», p. 816. Cf. també a Catherine OTTEN-FROUX, «Chypre, un des centres du commerce catalan en Orient», en aquest mateix volum, text corresponent a la nota 127.

18. Probablement era parent de Bernat Cantull, que l'any 1262 comerciava amb Constantinoble i que l'any 1269 portà croats catalans o queviures a Acre, i de Pere Cantull, que comerciava amb Constantinoble abans de 1282: St. BENSCH, «Early Catalan Contacts with Byzantium», p. 145 i 147; F. CARRERAS I CANDI, «La Croada a Terra Santa», p. 121.

19. ACA, Cancelleria, processos en foli, llig. 8, núm. 9, f. 11v. Aquesta notícia m'ha estat comunicada amablement per Daniel Duran Duelt, que està preparant l'edició d'aquest procés.

20. ACA, Cancelleria, reg. 122, f. 272v-273r (1301, setembre, 13).

21. La nau de Simó Ricard, amb la qual aquest jueu havia anat a Alexandria, s'havia enfonsat al port: ACA, Cancelleria, reg. 124, f. 170v (1302, maig, 21).

Però no pas tots els incidents eren responsabilitat dels genovesos. L'any 1302, la nau patronejada per Ponç Feliu, de Mallorca, fou presa per quatre galeres armades de Xipre quan anava de la Pulla a Creta i calgué rescatar la nau i el carregament per 2.500 florins d'or, pagats a l'almirall xipriota. La confiscació havia estat feta amb el pretext que la nau es dirigia a Alexandria, pretext força usat per a donar aires de legalitat a les captures des que la Santa Seu havia prohibit el comerç amb el sultanat de Babilònia; però com que no es pogué demostrar que anessin al port egipci, els consellers de Barcelona demanaren al rei de Xipre que tornés 330 florins d'or als hereus del barceloní Guillem de Palau, que havia carregat a la dita nau 80 bótes plenes d'oli, un arnès i altres béns, pels quals el seu representant hagué de pagar la quantitat esmentada, com a part que li corresponia en el rescat del vaixell i de la càrrega.²²

A les mars més pròximes a Catalunya, s'havien registrat, igualment, diversos casos de pirateria aquell mateix any 1302, en gran part per obra de genovesos. No sorprèn, doncs, que Berenguer Romeu, un dels damnificats pels Spinola a Orient l'any 1302, decidís prendre's la justícia pel seu compte i capturés un lleny genovès l'any 1305. Fou comminat, però, pel monarca a lliurar-lo a les autoritats, que havien de tenir-lo sota empara fins a decidir què calia fer-ne, ja que el rei no volia que les represàlies sortissin del marc judicial, per a mantenir les garanties de defensa per a tothom.²³

Aquest incident serveix per a il·lustrar com eren de tènues els límits entre cors i pirateria. Només podien considerar-se accions de cors legals les que disposaven d'una autorització oficial per a atacar persones d'una determinada nacionalitat —perquè hi havia estat de guerra o perquè hi havia una represàlia pendent d'execució— mentre que era pirata qualsevol altra acció que no entrés dins de cap d'aquests supòsits. Fins i tot quan hi havia una represàlia pendent, el damnificat no podia actuar per compte propi i apropiari-se directament el que li havia estat robat. Com acabo de dir, calia seguir un procediment judicial.

Després de la pau de Caltabellotta (1302), que cloqué momentàniament la guerra siculoanvegina, la presència de la Companyia Catalana a l'Imperi bizantí també provocà incidents amb els genovesos.²⁴ Boscolo diu que era la primera vegada que catalans i genovesos es trobaven en camps enfrontats,²⁵ de fet, s'hi havien trobat ja, parcialment, a les aigües sicilianes, però és veritat que els incidents esdevinguts a Llevant aprofundiren les diferències i aconseguiren que cata-

22. Antonio de CAPMANY Y DE MONPALAU, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la ciudad de Barcelona*, II, reed. anotada per E. Giralt y Raventós, C. Batlle y Gallart, Barcelona, Càmara Oficial de Comercio y Navegación de Barcelona, 1992, doc. 72.

23. ACA, Cancelleria, reg. 136, f. 175v (1305, agost, 17). Comentat ja a M. T. FERRER I MALLOL, «Catalans i genovesos...», p. 816-818.

24. LI. NICOLAU D'OLWER, *L'expansió de Catalunya en la Mediterrània oriental*, Barcelona, 1926, p. 49-88; reedició de 1978, p. 45-69.

25. Alberto BOSCOLO, «Genova, Aragona e Sardegna nel Basso Medioevo», *La Sardegna nel mondo mediterraneo. Atti del primo convegno internazionale di studi geografico-storici* (Sàsser, 1978), 2: *Aspetti storici*, Sàsser, 1981, p. 19.

lans i genovesos es perdessin el respecte; certament, la Companyia era un contingent mercenari deslligat oficialment de la Corona catalanoaragonesa, però l'empresonament a traïció del noble Berenguer d'Entença a la Romània quan, proveït de salconduït i confiant en l'amistat entre la Corona catalanoaragonesa i Gènova havia pujat a la nau capitana de la flota comandada per Odoardo Doria l'any 1305, fou considerat per Jaume II un atac a un dels seus súbdits. Reclamà a Gènova per aquesta causa, però malgrat les excuses i l'afirmació que Berenguer d'Entença havia anat a Gènova no com a pres, sinó voluntàriament, per reclamar la devolució dels seus efectes robats, valorats en 116.000 lliures de Barcelona, Gènova disculpà l'acció del seu capità per la convicció que aquest tenia que Berenguer d'Entença volia envair l'Imperi grec, amic del comú lligur. Jaume II no obtingué més que promeses que el cas seria examinat per l'Officium Raubarie, que s'encarregaria de recuperar el que li havia estat robat; una ambaixada genovesa a Jaume II intentà suavitzar l'incident compromentent-se a fer deslliurar els catalans presos a les galeres de Berenguer d'Entença i de fer-los portar a Sicília a despesa del comú. Però la veritat és que Berenguer d'Entença morí sense haver pogut recuperar els seus béns i que finalment el seu germà Guillem obtingué una marca contra genovesos l'any 1308.²⁶

L'assassinat del cap de la Companyia, Roger de Flor, el 1305, i la guerra empresa per la Companyia contra l'Imperi bizantí per a venjar aquesta mort degueren impedir o dificultar molt l'accés dels catalans a Constantinoble fins cap a 1315, en què l'emperador concedí un nou privilegi als mercaders catalans;²⁷ en canvi, els atacs dels genovesos no desencoratjaren els catalans, que continuaren freqüentant Xipre²⁸ i també Alexandria.²⁹ Segurament degueren adoptar més precaucions, des de la navegació en comboi fins a l'augment de la tripulació i de l'armament.

La dificultat més greu per al comerç amb l'Orient islàmic no provenia de la presència de corsaris sinó, més aviat, de les prohibicions papals de mercadejar amb el sultanat de Babilònia, que s'havia apoderat de les restes dels regnes croats de Palestina i dominava els llocs sants del cristianisme. Jaume II intentà, malgrat tot, mantenir bones relacions amb el sultanat, amb el pretext d'obtenir l'abolició de les mesures contràries als cristians i al culte cristià en aquell Estat islàmic, i d'aconseguir protecció per als pelegrins cristians que anaven als llocs sants i l'alliberament de captius dels seus dominis. No sembla que arribés a materialitzar-se el projecte

26. ACA, Cancelleria, reg. 334, f. 126-127; reg. 236 f. 73v, 74r, 211r; 138, 162v-163v, reg. 141, f. 211v-212v; cr Jaume II, núm. 12490, 2402, 12824, 2396 i 3453, publ. per A. RUBIÓ i LLUCH, *Diplomatari de l'Orient català*, doc. XVI-XXII, XXIV, XXVI, XXVIII, XXXVI i XXXVII. Comentat ja a M. T. FERRER i MALLOL, «Catalans i genovesos...», p. 811-812.

27. St. BENSCH, «Early Catalan Contacts with Byzantium», p. 150-151.

28. Arcadi GARCÍA i SANZ i M. T. FERRER i MALLOL, *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1983, doc. 26-29.

29. Josep TRENCHS ÒDENA, «De Alexandrinis (El comercio prohibido con los musulmanes y el papado de Aviñón durante la primera mitad del siglo XIV)», *Anuario de Estudios Medievales*, 10 (1980), p. 276-279, per als anys entre 1305 i 1316.

d'Eimeric Dusai d'armar-se en cors a Sicília per a atacar les costes del Sultanat després de la seva accidentada ambaixada al sultà, l'any 1305, que acabà amb el desembarcament forçós i sense el seu equipatge de l'ambaixador egípc i del seu sèquit, que havien d'anar en la seva nau novament a la cort catalana. La falta de paraula de la part del sultà, que després d'haver concedit la devolució d'alguns captius reclamats, en tornà a prendre alguns a l'ambaixador, el xantatge habitual per a aconseguir diners en concepte de rescat, i les exigències excessives, havien provocat la còlera de l'ambaixador català, que tingué una reacció completament inadequada a la seva condició de negociador. Per a venjar-se de les humiliacions sofertes, s'havia proposat no solament atacar la zona d'Alexandria sinó impedir que hi anessin cristians; aquest, deia, era el pitjor mal que se'ls podia fer i recomanava a un conseller del rei que l'aconsellés d'armar quatre o cinc galeres davant d'Alexandria durant l'estiu, i assegurava que guanyaria dues o tres vegades més el que li hagués costat armar-les.³⁰

Durant uns quants anys, entre 1306 i 1315, tenim la impressió que la conflictivitat entre catalans i genovesos baixà considerablement, ja que hi ha menys notícies d'incidents. Però els esdeveniments polítics a Gènova canviaren aquesta situació. A la fi de 1317, l'inici del govern güelf de Carlo Fieschi i de Gaspare Grimaldi a Gènova provocà l'exili dels gibel·lins, entre ells els poderosos Doria i Spinola, que es feren forts a Savona i a la Riviera de Ponent i en alguns llocs de la de Llevant.³¹ Els enfrontaments interns genovesos es combinaren amb els diversos alineaments polítics exteriors: els genovesos intrínsecs, amb el rei Robert d'Anjou, a qui, juntament amb el papa, donaren la senyoria de la ciutat per deu anys, i els extrínsecs, que continuaren aliats amb Frederic de Sicília. Jaume II intentà conservar l'equilibri entre el seu germà Frederic i el seu aliat i cunyat Robert d'Anjou, cosa especialment difícil quan Frederic es negà a prorrogar l'armistici l'any 1320; malgrat que Jaume II intentà mantenir-se neutral entre tots dos bàndols, no pogué evitar que els seus súbdits fossin atacats pels genovesos, especialment pels extrínsecs, és a dir els gibel·lins exiliats. La major part d'aquests incidents tingueren com a escenari el Mediterrani occidental, però també n'hi hagué al Llevant.³²

En tenim un exemple en l'atac sofert per Berenguer de Blanes. L'any 1318, els mercaders barcelonins Bernat Roig i Berenguer de Blanes havien anat a Famagusta amb la nau de Francesc Sabastida. Des d'aquesta ciutat, Berenguer de Blanes decidí passar a Turquia, per mercadejar,

30. Ángeles MASÍÁ DE ROS, *La Corona de Aragón y los estados del Norte de África. Política de Jaime II y Alfonso IV en Egipto, Ifríquia y Tremecén*, Barcelona, Instituto Español de Estudios Mediterráneos, 1951, doc. 31. Cf. també Mercè VILADRICH, «Noves dades sobre les relacions entre el soldà del Caire Al-Nasir Muhammad ibn Sayf Al-Din Qalawun i el rei Jaume II», *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, 11 (1996-1997), *Actas del Congreso Internacional Jaime II 700 años después*, p. 501-507.

31. Teofilo Ossian DE NEGRI, *Storia di Genova*, Milà, A. Martello, 1974, p. 407-408.

32. Antonio ARRIBAS PALAU, *La conquista de Cerdeña por Jaime II de Aragón*, Barcelona, Instituto Español de Estudios Mediterráneos, 1952, p. 99-105; M. T. FERRER I MALLOL, «Mercanti italiani in terre catalane nei secoli XII-XIV», p. 56-58.

amb el lleny d'un pisà anomenat Xech Gubi. El lleny fou atacat prop de Xipre per Franco, Federico i Giovanni Spinola, genovesos de Savona, que exercien la pirateria amb una galera armada; el lleny fou pres i portat a una illa deserta prop d'Armènia; els corsaris hi desembarcaren els homes del lleny i s'endugueren el lleny susdit i les mercaderies; les que pertanyien als catalans foren valorades en 630 lliures de Barcelona; al mateix lleny hi viatjava un mercader mallorquí, anomenat Antoni Bertran, que portava béns valorats en 200 lliures barcelonines i que, quan fou presentada la reclamació catalana, ja havia aconseguit cobrar la indemnització gràcies a la intervenció del rei de Mallorca.³³ Cal dir que els catalans no foren els únics perjudicats pels Spinola, que atacaren i prengueren prop d'Armènia, aquell mateix any, la galera del venecià Marco Grimani. Malgrat que el dux de Venècia havia suggerit al batlle de Negrepont de perseguir aquest vaixell corsari amb les galeres de guàrdia de l'illa, el batlle preferí no fer-ho per a no deixar l'illa desprotegida davant dels nombrosos corsaris que eren per aquell indret.³⁴

Cap al maig de 1320 Bernat Prat, que patronejava un lleny d'orla i que acabava de sortir de Xipre, fou atacat, prop d'un lloc anomenat *els esculls dels provençals*, per un genovès de Savona, anomenat Pietro «Morech», que prengué el lleny i les mercaderies que portava, valorat tot en 597 lliures i 4 sous.³⁵

Els incidents augmentaren durant l'any 1321. El mes de setembre els consellers de Barcelona havien demanat al rei Jaume II alguna acció contra les galeres dels gibel·lins genovesos que es dedicaven a atacar els catalans, però el monarca no havia pogut obtenir el suport de les Corts per a armar una flota i hagué de recomanar als consellers que armessin les galeres que tenien per a la defensa de la platja.³⁶ El novembre, Jaume II es queixà al seu germà, el rei Frederic de Sicília, perquè genovesos que havien robat catalans eren acollits en aquesta illa, i li demanà no solament que no els admetés al seu regne sinó que enviés ambaixadors a Savona per dissuadir els gibel·lins d'atacar catalans.³⁷

El mes d'octubre, el rei ja havia enviat ell mateix un ambaixador a Savona, Guillem de Galliners, que era veguer de Barcelona, per queixar-se de la captura de la coca del barceloní Pere Descròs, que fou atacada a les mars de Sardenya per Giovanni, Paulo i Conte de Mari, Giacomo di Camilla i altres que havien armat Savona. Se n'endugueren la coca, despullaren i robaren els mercaders i els mantingueren presos durant quaranta dies a diversos llocs fins que, finalment, els desembarcaren a Sardenya, on els obligaren a fer un document notarial on reconegueren a Paulo de Mari que les mercaderies i béns eren dels depredadors. Només llavors els alliberaren. Els mercaders romangueren a Sardenya fins que pogueren noliejar una tarida, amb

33. ACA, Cancelleria, processos en foli, llig. 8, núm. 9, f. 9r; Daniel Duran Duelt en prepara l'edició.

34. El batlle del Negrepont, Francesco Dandolo, comunicà la notícia al dux de Venècia, esmentant els corsaris amb els noms de Federico i Çan Spinola: A. RUBIÓ I LLUCH, *Diplomatari...*, doc. xcviij.

35. ACA, Cancelleria, processos en foli, lligall 8, núm. 9, f. 11r; Daniel Duran Duelt en prepara l'edició.

36. ACA, Cancelleria, reg. 246, f. 266v (1321, setembre, 7).

37. ACA, Cancelleria, reg. 246, f. 301r (1321, novembre, 8).

la qual pogueren arribar a Mallorca, però gairebé tots nafrats a causa del combat que hi havia hagut per la presa de la coca. El rei exigí la indemnització dels seus súbdits, atès que hi havia pau entre els catalans i els genovesos i afegí que els danys ascendien, segons la investigació feta a la cort, a 30.060 lliures i 8 sous de Barcelona. Si els genovesos treien la carta de reconeixement de propietat de les mercaderies a favor de Giovanni de Mari i socis, signada per Pere Descròs, l'ambaixador havia de fer-se fort en el fet que aquest document havia estat signat forçadament i amb amenaces de mort; la il·legitimitat d'aquest document era tan evident que el podestà de Sàsser no havia permès que es fes al seu territori i finalment es va fer en una vall prop de Sàsser. L'ambaixador havia d'anar preparat també per al cas que els genovesos al·leguessin, per a retenir la presa, que la coca venia d'Alexandria i que podien capturar-la segons el decret papal que havia prohibit el comerç amb el sultanat de Babilònia.³⁸ En aquest cas, l'ambaixador havia de respondre que era el rei qui havia d'aclarir si la coca venia o no d'Alexandria i fer la confiscació pertinent i que els genovesos no podien prendre coses que havien de ésser confiscades pel rei. L'ambaixador fou recomanat a tota una sèrie de personalitats genoveses, des de Cristiano Spinola fins a Nicola Jacopo Doria, Corrado Doria i Manuele Pessagno, així com als oficials de Savona.³⁹

L'incident fou ben desgraciat per a Pere Descròs perquè, a més de perdre les mercaderies, cridà l'atenció sobre el vaixell i la càrrega que portava i féu néixer la sospita que havia anat a Alexandria, malgrat la prohibició de fer-ho. Aquesta sospita comportà que li fossin confiscats els béns a Catalunya fins que s'hagués aclarit la qüestió, al desembre d'aquell mateix any.⁴⁰ Posteriorment, el procés per a la reclamació dels béns presos a catalans per genovesos donà per cosa sabuda que Pere Descròs tornava d'Alexandria.⁴¹

Un dels atacs que causà més impacte fou el que sofrí la coca del barceloní Esteve Bordell, esdevingut l'any 1322, quan tornava de Xipre amb mercaderies valorades en més de 150.000 lliures. Un carregament, doncs, d'un valor extraordinari. El vaixell es desvià de la seva ruta per a entrar a Trapani, a Sicília, a fi de renovar el personal, que havia sofert nombroses baixes, i per a fer provisió de vitualles, però davant del cap de Tre Fontane els atacà una coca de genovesos de Savona, que també havia entrat a Trapani per avituallar-se, capitanejada per Bernabò

38. Sobre la prohibició de comerç de determinats productes amb els sarraïns i sobre la prohibició de comerç amb el sultanat de Babilònia, veg. Á. MASIÁ DE ROS, *La Corona de Aragón y los estados del norte de África*, p. 81-153; José TRENCHS, *De Alexandrinis*, p. 237-320; «Les Alexandrinis ou la désobéissance aux embargos conciliaires ou pontificaux contre les Musulmans», *Cahiers de Fanjeaux*, 18 (1983): *Islam et chrétiens du Midi (XIIe - XIVe s.)*, p. 177-182; MANUEL RIU, «Nuevos datos sobre el comercio mediterráneo catalano-aragonés: el comercio prohibido con el Oriente islámico», *II Congreso Internacional de Estudios sobre las culturas del Mediterráneo Occidental*, Barcelona, 1978, p. 315-328.

39. ACA, Cancelleria, reg. 246, f. 285r i 286r-289r. Cf. també Marco TANGHERONI, «Alcuni aspetti della politica mediterranea di Giacomo II d'Aragona», reedició a *Sardegna mediterranea*, Roma, Corpus membranarum italicarum, 1983, p. 133.

40. Á. MASIÁ DE ROS, *La Corona de Aragón y el Norte de África*, p. 94 i 144.

41. Cf. el procés en foli, llig. 8, núm. 9, f. 3r; Daniel Duran Duelt en prepara l'edició.

Cattaneo «olim della Volta», Oberto Doria, Procidano di Mari, Manfredo Vivaldi, Conco Ughetto, Oberto di Mari, Giovanni da Vernaccia, Jacopo di Cammellera, Sicurano Cicala i Nicola Salvago. Segons el rei Frederic de Sicília, no fou un encontre casual sinó deliberat i preparat amb temps. Els conductors de la coca genovesa havien fingit ésser mercaders de Savona i havien anat al port de Trapani, on esperaren la coca dels mercaders barcelonins que venia de Xipre i Armènia, perquè sabien que anava carregada amb mercaderies de gran valor. Quan saberen que venia, sortiren del port i l'atacaren. En el combat morí Esteve Bordell i algun membre més de la tripulació, mentre que altres persones resultaren ferides. Els genovesos deixaren llur coca vella i buida als supervivents i s'endugueren la coca dels barcelonins plena i ben aparellada.

Un fet tan greu suscità un gran enrenou. La ciutat de Barcelona exigí al rei de Sicília que emprengués alguna acció contra els corsaris, puix que l'atac s'havia produït a les seves aigües i a mans dels seus aliats. La ciutat li envià Pere de Mitjavila i el cònsol de catalans a Messina, Ramon Ricard, amb cartes del rei Jaume II i de l'infant primogènit en què sol·licitava mesures per a esmenar el robatori i castigar un atac tan greu. El rei Frederic s'afanyà a escriure a les autoritats gibel·lines de Savona per exigir-los la restitució del vaixell i de les mercaderies robades. En la seva carta, es mostrà dolgut per aquesta acció contra els súbdits del seu germà, i afegí que era absurd atacar els amics, prendre'ls i robar-los perquè així hom convertia els amics en enemics. Es queixava, a més, del perjudici que li ocasionava ja que, si les seves mars no eren segures, els mercaders no anirien a Sicília i ell perdria els impostos; en resultava perjudicada també la part gibel·lina, perquè el seu germà Jaume II podia adreçar el seu estol contra ells per venjar l'atac als seus súbdits; per totes aquestes raons el rei Frederic exigí que les quinze galeres que la part gibel·lina tenia armades amb els diners que ell havia proporcionat fossin dedicades a perseguir els pirates.

El rei Frederic també demanà a Corrado Doria, almirall de Sicília, que llavors anava a la Romània que si, com es deia, els pirates també havien pres aquesta direcció, mirés de trobar-los i els obligués a tornar la coca, les coses i les mercaderies. Mentre el rei era a Messina amb l'almirall i amb Arnau Pujol, que sembla que havia portat de Catalunya la notícia o potser les queixes per la captura, dues galeres gibel·lines es presentaren davant de Messina, però no volgueren entrar al port, motiu pel qual se sospità que portaven a bord les mercaderies robades a la coca catalana. El rei ordenà a totes les viles de Sicília que, si hi anaven les dites galeres, no els donessin refrescament, sinó que, ben al contrari, en prenguessin els patrons.⁴²

Per la seva banda, Jaume II ordenà que els genovesos que es trobessin als seus regnes fossin empresonats, qüestió que fou protestada, com sempre, per Alacant, on ningú que hi anés a comerciar hi podia ésser pres per mancaments que no fossin propis, segons els seus pri-

42. Josefina MUTGÉ I VIVES, «Contribució a l'estudi del comerç al Mediterrani Occidental en el segle XIV: L'atac piràtic a la coca d'Esteve Bordell», *Anuario de Estudios Medievales*, 24 (1994), p. 465-477, i també Francesco GIUNTA i Antonino GIUFFRIDA, *Acta Siculo Aragonensia*, II, Palerm, Società Siciliana per la Storia Patria, 1972, doc. 128 i 129.

vilegis.⁴³ El rei concedí marca o represàlia contra els genovesos i, concretament, contra la ciutat de Savona,⁴⁴ però no pas per això abandonà la via negociadora, que finalment aconseguí resultats l'any 1325. Una ambaixada catalana formada per Guillem Nàgera, Bernat Mascarell, Jaume de Calders i Francesc Eimeric, fou tramesa a Savona el mes d'abril d'aquest any; durant el mes de maig acudiren a Barcelona els ambaixadors genovesos Nicola Doria *del fu* Jacopo i Antonio di Camilla, que no tenien prou poders per a concloure res, però que tornaren el mes de juny; llavors el rei, la ciutat de Barcelona i els genovesos arribaren a una avenença per la qual els genovesos de Savona acordaren pagar diverses quantitats fins a la indemnització total: 62.061 perpres d'or a Pera, 6.465 lliures genoveses a Savona i 74.000 lliures barceloneses, que s'havien d'obtenir amb una gabella imposada sobre la sal; a més, es comprometeren a pagar 2.700 perpres d'or pel valor de la coca i de les eixàrcies. Però Savona no volgué ratificar l'acord subscrit a Barcelona pels seus ambaixadors, de manera que la solució definitiva s'allargà fins al 1327 i encara no és segur que els genovesos arribessin a pagar la indemnització a què s'havien compromès. Aquest episodi ha estat estudiat per Josefina Mutgé.⁴⁵

Sobre l'activitat de corsaris catalans a l'Orient durant aquests anys no en tenim gaire informació. Hi havia corsaris que formaven part de la Companyia Catalana a l'Orient, que potser eren d'origen català o sicilià, però dels quals Jaume II no es considerava responsable. Molts eren gent que havia lluitat al costat de Frederic de Sicília en el moment de l'enfrontament amb el seu germà Jaume II i no eren gaire ben vistos a la cort catalana, malgrat que els germans s'havien reconciliat. També arribaren al rei Jaume II queixes per actuacions corsàries de mallorquins, que llavors no eren súbdits seus, ja que Mallorca era regne privatiu dels seus cosins. Per exemple, l'any 1318, li arribà al rei Jaume II una carta del rei d'Armènia, Oixíu, que es queixava perquè Bernat Guillem, capità de galeres armades de catalans, havia pres a les parts ultramarines una coca de florentins; viatjava en aquesta coca Vanno de Dote, un pisà que portava mercaderies d'un burgès d'Al·leàs (Lajazzo), anomenat Bindo Seccamerende, valorades en 3.000 besants de Xipre. El rei Oixíu demanava la restitució dels béns del seu súbdit, però Jaume II li comunicà que no era competència seva perquè Bernat Guillem era mallorquí i, per tant, havia d'adreçar la seva queixa al rei de Mallorca.⁴⁶

Jaume II intentava controlar els seus súbdits a fi que no causessin danys a l'Orient. El maig

43. ACA, Cancelleria, reg. 178, f. 146v i 148v (1322, desembre, 15 i 16).

44. *Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona*, Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, 1971, doc. 80. (Col·lecció de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón, XLIII).

45. J. MUTGÉ I VIVES, «Contribució a l'estudi del comerç al Mediterrani Occidental en el segle XIV: L'atac piràtic a la coca d'Esteve Bordell», p. 469-477, i ACA, Cancelleria, reg. 248, f. 283v (1325, maig, 7).

46. ACA, Cancelleria, reg. 244, f. 325v-326r (1318, juliol, 15). Sobre les relacions dels catalans amb Armènia cf. Claude MUTAFIAN, «La Catalogne et le Royaume Arménien de Cilicie (XIIIe-XIVe siècles)», a M. T. FERRER I MALLOL i Damien COULON (ed.), *L'expansió catalana a la Mediterrània a la Baixa Edat Mitjana*, Actes del Seminari organitzat per la Casa de Velázquez (Madrid) i la Institució Milà i Fontanals (CSIC, Barcelona), Barcelona, CSIC, Institució Milà i Fontanals, 1999, p. 105-119.

de 1319, per exemple, havia ordenat a Ferrer Descortell, batlle general del Regne de València, que fes prestar tota mena de seguretats i fiances al noble Francesc Carròs i altres persones que armaven vaixells a València i que, segons les notícies que li havien arribat, pensaven atacar l'emperador de Constantinoble i els seus súbdits. El rei recordava que no tenia guerra amb l'emperador i que, per tant, no podia ésser atacat, només podien ésser-ho els reis sarraïns.⁴⁷ Aquest fet demostra, però, que catalans i valencians sentien la guerra de la Companyia Catalana, que s'estava establint als ducats d'Atenes i Neopàtria, com una cosa pròpia i servaven l'antipatia per l'emperador de Constantinoble, que l'havia maltractada.

La tensió entre genovesos i catalans que hem descrit abans, resultà agreujada per la conquesta de Sardenya per part de la Corona catalanoaragonesa entre 1323 i 1324. La incorporació de l'illa a la Corona catalanoaragonesa significà la ruptura primer amb Pisa i després amb Gènova, que al començament s'havia mostrat favorable a la intervenció catalana a l'illa perquè perjudicava la seva rival, Pisa. Les dues faccions genoveses, güelfa i gibel·lina, acabaren fent front comú amb els pisans, mitjançant un pacte secret que se signà entre juliol i agost de 1325.⁴⁸ Seguí un període de guerra oberta,⁴⁹ que determinà un augment tan extraordinari de la pirateria que el rei de França envià una ambaixada al papa, l'any 1326, per queixar-se de l'activitat dels corsaris genovesos, de totes dues faccions, i per proposar la conveniència d'armar una flota conjunta entre França, la Corona catalanoaragonesa i Mallorca per a eliminar-los. França proposava contribuir a la flota amb dues galeres i un lleny armat, que els catalans ho fessin amb dues galeres i Mallorca, amb una. La reacció de Jaume II fou d'oferir una participació igual a la de França, que distribuí entre les ciutats marítimes: a Tortosa li hauria tocat armar un lleny i a Barcelona i València, una galera cadascuna, i proposà que Mallorca armés dues galeres ja que, deia, les seves gents navegaven molt. El rei demanà al seu cosí Felip de Mallorca, tutor del rei de Mallorca, que es posés en contacte amb l'ambaixador francès a la cúria avinyonesa per a demanar quan i on pensaven que es podria congregar l'estol, a fi que ell pogués preparar les seves galeres.⁵⁰

Probablement no s'organitzà aquest estol perquè l'any 1327 s'iniciaren negociacions amb els genovesos, negociacions que tenien com a objectius principals aturar la guerra en cors i la pirateria,⁵¹ però Jaume II morí pocs mesos després i no pogué signar la pau.

47. ACA, Cancelleria, reg. 245, f. 127r (1319, maig, 15).

48. A. ARRIBAS PALAU, *La conquista de Cerdeña*, p. 113, 247, 252, 286-287, 289-290.

49. A. ARRIBAS PALAU, *La conquista de Cerdeña*, p. 292, 314, 316-17 i doc. LVI; M. TANGHERONI, «Alcuni aspetti della politica mediterranea di Giacomo II d'Aragona», p. 126-127.

50. ACA, Cancelleria, reg. 249, f. 177v-178r i 182r-v (1326, juny, 27, i 1326, juliol, 3). Sembla que també es refereixen a aquesta armada les lletres següents dels jurats de Tarragona i de Bonanat Sopera: C, cr Jaume II, caixa 85, núm. 10399 i 10812, s. a.

51. ACA, Cancelleria, reg. 249, f. 282v-283v (1327, gener, 3), comentat a M. T. FERRER I MALLOL, «I mercanti italiani in terre catalane nei secoli XII-XIV», p. 58.

2. Presència de vaixells de guerra catalans a la Mediterrània oriental

La guerra pel domini de Sicília i Nàpols contra els Anjou comportà una certa presència de vaixells de guerra catalans a la Mediterrània oriental, per exemple, hi ha constància d'un atac a Corfú de Berenguer de Vilaragut, capità de galeres de Jaume II mentre era rei de Sicília, en el qual resultaren damnificats alguns mercaders venecians. En tenim notícia per la resposta del seu germà, Frederic de Sicília, al dux de Venècia, sobre la reclamació d'indemnització presentada. La resposta del rei de Sicília era de 15 de novembre de 1303, però sembla que Jaume II ja hi havia respost mentre era rei de Sicília, per tant l'incident ha de remuntar-se als anys compresos entre 1285 i 1291. Segons Frederic de Sicília la indemnització demanada no era justificada perquè Berenguer de Vilaragut havia advertit els venecians del seu atac i els havia dit que sortissin de l'illa o que prenguessin una sèrie de precaucions. Els venecians no havien seguit les instruccions i, per tant, els catalans declinaven responsabilitats en aquest cas, però a més, segons Frederic de Sicília, Berenguer de Vilaragut havia fet tornar als venecians els béns que els havien estat presos durant l'atac, per tant no veia que calgués indemnitzar res. La mateixa reclamació al·ludia també als danys que Roger de Llúria i Berenguer d'Entença, llavors capità d'Otranto, havien ocasionat als venecians; un d'aquests incidents s'havia esdevingut a Patres, port del Peloponès, però el document publicat no ofereix detalls d'aquest incident.⁵²

No comentaré els incidents causats per la Companyia Catalana perquè no era una flota oficial. Tampoc ho faré pel que fa als incidents relacionats amb la guerra entre la Corona catalanoaragonesa i Gènova. A partir de la conquesta de Sardenya i fins al darrer terç del segle XV les relacions amb Gènova alternaren entre la guerra oberta i la pau oficial, però transgredida constantment; tant durant els períodes de guerra oberta com durant els d'hostilitat larvada, el cors va portar una bona part del pes dels enfrontaments. Cal recordar, només, que durant la guerra contra Gènova de 1351-1360, una de les campanyes navals es desenvolupà a l'Orient, durant els anys 1351-1352, que naturalment causà perjudicis al comerç.⁵³

Molt més perjudicial fou la croada de Pere I de Xipre contra Alexandria, que es materialitzà en la captura i el saqueig de la ciutat, el 10 d'octubre de 1365. En aquests fets hi hagué una petita participació catalana, que fou estudiada fa temps per Amada López de Meneses. Hi prengué part, almenys, la coca barcelonina *Sant Nicolau*, els seus patrons, Arnau i Ramon Guerau, i els mercaders que hi viatjaven; sembla que també hi tingué una certa intervenció la coca *Santa Eulàlia*.

Altres catalans o mallorquins que es trobaven a Alexandria foren sorpresos i robats pels croats; molts, a més, foren empresonats pel sultà com a represàlia. Sembla que els afectats per aquesta mesura foren entre tres-cents i quatre-cents, mentre que els perjudicis econòmics arribaven a 400.000 florins, una quantitat altíssima que indica la importància d'aquest sector del comerç.

52. A. RUBIÓ I LLUCH, *Diplomatari de l'Orient català*, doc. DCC.

53. Giuseppe MELONI, *Genova e Aragona all'epoca di Pietro il Cerimonioso*, Pàdua, CEDAM, 1971-1982, 3 v., concretament, II, p. 156 i s.; M. Mercedes COSTA, «Sulla battaglia del Bosforo (1352)», *Studi Veneziani*, XIV (1972), p. 197-210.

La Corona catalanoaragonesa tenia tractat de pau vigent amb el sultanat de Babilònia i sempre havia tingut molt d'interès a mantenir-hi bones relacions. Precisament perquè la tripulació de la coca barcelonina *Sant Nicolau* sabia que serien considerats violadors de la pau signada amb el sultanat, no van gosar tornar a Catalunya i es van refugiar a Rodes. Efectivament, foren objecte d'una enquesta judicial. Però finalment l'enquesta acabà en una composició, és a dir, que el rei renuncià a prosseguir el procés i els acusats hagueren de pagar una multa.

Per normalitzar novament les relacions amb el sultanat de Babilònia, fer alliberar els seus súbdits i recuperar les mercaderies confiscades pel sultà, el rei Pere el Cerimoniós envià una ambaixada al Caire l'any 1366, però la pau del sultanat de Babilònia amb els cristians, comprès el rei Pere, no arribà fins al final de 1370.⁵⁴

Posteriorment, hi hagué altres presències armades catalanes a l'Orient, les d'Hug de Santa Pau i Guerau de Queralt, en missió a Xipre, per exemple.

A Xipre, les dissensions internes havien portat l'illa a una situació crítica; els genovesos, que hi tenien una colònia nombrosa i molts interessos comercials, hi intervingueren i s'apoderaren de Famagusta.⁵⁵ El monarca xipriota, Pere II, era fill d'Elionor de Prades, filla de l'infant Pere de Ribagorça i cosina germana de Pere el Cerimoniós.⁵⁶ Aquest parentiu explica que el rei Pere II i la seva mare cerquessin ajut per a recuperar Famagusta, no solament a Venècia, on trobaren una resposta favorable, sinó també a la Corona catalanoaragonesa. El vescomte de Roda, que havia visitat Xipre el 1377, degué informar el rei Pere el Cerimoniós de la situació a l'illa,⁵⁷ i un missatger de la reina de Xipre, Alfons Ferran, s'encarregà de buscar gent d'armes i d'oferir-los soldada per a passar a l'illa. Alguns nobles s'hi comprometeren tot seguit, per exemple Guerau de Queralt prometé anar-hi amb 250 llances, que eren 750 persones; la Diputació del General o Generalitat li deixà una galera, que començà a armar ja el mes de gener,⁵⁸ i el mateix Ramon de Perellós aconseguí permís del rei per a anar-hi amb 100 llances, en companyia del seu germà Francesc i altres nobles amics.⁵⁹ També el mes de gener de 1378 arribaren a Barcelona uns

54. Madalena SÁEZ POMÉS (pseudònim d'Amada López de Meneses), «Los aragoneses en la conquista saqueo de Alejandría por Pedro I de Chipre», *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, v (Saragossa, 1952), p. 362, 367, 369-373, 375-379, 381-383, 404.

55. Cf. sobre la intervenció genovesa a Xipre: G. MELONI, *Genova e Aragona all'epoca di Pietro il Cerimonioso*, III, 1361-1387, p. 112-119, 122-125, 130-131.

56. Sobre la història de Xipre en aquests anys: George HILL, *The history of Cyprus*, II, 1192-1432, Cambridge, 1948, p. 370-426, especialment p. 421-425.

57. ACA, Cancelleria, reg. 1261, f. 7r (1378, gener, 16). Consta que Ramon de Perellós portà regals (llibres i un capell turc) de part de la reina de Xipre per a l'infant Joan: Antoni RUBIÓ I LLUCH, *Documents per la història de la cultura catalana mig-eva*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1908-1921, I, p. 273-274, reeditada el 2000 per la mateixa institució.

58. ACA, Cancelleria, reg. 1261, f. 70r (1378, abril, 1). Pel que fa a l'armament de la galera cf. reg. 1262, f. 7r-v (1378, gener, 14). La galera ja havia tornat el mes d'abril de 1379: AHPB, F. de Lladernosa, man. 14, f. 35r-v (1379, abril, 6).

59. ACA, Cancelleria, reg. 1262, f. 81r (1378, maig, 25).

ambaixadors del rei Pere de Xipre⁶⁰ per buscar a Catalunya un petit estol, finançat per Bernabò Visconti, senyor de Milà, per a dur a Xipre la seva filla Valentina, que es casava amb aquest rei.⁶¹

Aquest estol, format per sis galeres, fou posat sota el comandament d'Hug de Santa Pau i, juntament amb un estol similar venecià, s'encarregà, el maig de 1378, de portar Valentina Visconti a l'illa i de vetllar per la seva seguretat, davant la possibilitat d'algun moviment hostil dels genovesos.⁶²

Més o menys pel mateix temps que marxà Hug de Santa Pau, també sortí cap a Xipre Guerau de Queralt amb una galera i els homes que havia pogut reunir, mentre que Ramon de Perellós abandonava, finalment, l'empresa.⁶³

Pere el Cerimoniós havia autoritzat Hug de Santa Pau i Guerau de Queralt a lluitar contra els enemics del rei de Xipre, per tant, els genovesos foren atacats per la flota d'Hug de Santa Pau durant la travessada i per Guerau de Queralt a l'illa, però les negociacions amb Gènova, que desembocaren en la signatura d'un tractat de pau aquell mateix any, obligaren el rei a canviar de política i a prohibir a Hug de Santa Pau i a Guerau de Queralt que hostilitzessin els genovesos mentre fossin al servei del rei de Xipre. Sembla que, a més d'atacar genovesos, Guerau de Queralt damnificà també súbdits del sultà de Babilònia, motiu pel qual els mercaders catalans foren empresonats pel sultà. Pel maig de 1379, el vescomte Dalmau de Rocabertí buscava d'involucrar els mercaders i navegants de Barcelona en el pagament de les despeses de l'ambaixada que havia de portar a terme prop del sultà per a fer alliberar els empresonats.⁶⁴

60. Ramon Robert, ardiaca de Famagusta i electe de Pafos, Lluís Resta i Ramon Resta. Aquest darrer havia passat prèviament per Milà.

61. Un dels ambaixadors, Ramon Resta, portava poders del senyor de Milà per a prendre un préstec de fins a 8.000 florins d'or de Florència, que ell es comprometia a pagar a Milà: AHPB, F. de Ladernosa, man. 14, f. 10v-11r. Ramon Resta tornà a Milà el 10 de febrer de 1378: ACA, Cancelleria, reg. 1262, f. 18r (1378, febrer, 10).

62. ACA, Cancelleria, reg. 1261, f. 89r-v (1378, maig, 13). M. T. FERRER I MALLOL, «Noves dades per a la biografia de Ramon de Perellós, autor del *Viatge al Purgatori de Sant Patrici*», a *Miscel·lània en honor del doctor Casimir Martí*, Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1994, p. 224; «La guerra d'Arborea alla fine del XIV secolo», ISTAR, I Convegno Internazionale di Studi. *Giudicato d'Arborea e Marchesato di Oristano: proiezioni mediterranee e aspetti di storia locale* (Oristano, 5-8 des. 1997), Oristano, 2000. Cf. també Maria Mercè COSTA PARETAS, «Aspectes de les relacions entre Gènova i la Corona d'Aragó, de 1360 a 1386», a *Atti del I Congresso Storico Liguria-Catalogna*, Bordighera, 1974, p. 225-226, i G. MELONI, *Genova e Aragona*, III, p. 130.

63. ACA, Cancelleria, reg. 1262, f. 7r-v (1378, gener, 14), 13r-v i 22r-24r (1378, febrer, 3 i 18). M. T. FERRER I MALLOL, «Noves dades per a la biografia de Ramon de Perellós», p. 224.

64. ACA, Cancelleria, cr Pere III, núm. 1772 i reg. 1263, f. 72r-v (1379, gener, 21), publ. per M. M. COSTA, «Aspectes de les relacions entre Gènova i la Corona d'Aragó», p. 231-232. Llavors tres de les sis galeres enviades a Xipre ja havien tornat, mentre que la resta continuava a l'illa lluitant al costat dels xipriotes i dels venecians contra els genovesos, veg. M. T. FERRER, «Noves dades per a la biografia de Ramon de Perellós», p. 225-226. El rei recomanà a Hug de Santa Pau que, un cop hagués acompanyat la reina de Xipre a l'illa, tornés tot seguit ja que necessitava les galeres per a una expedició que projectava a Sardenya i a Sicília: ACA, Cancelleria, reg. 1261, f. 96r-v (1378, maig, 21) i reg. 1263, f. 46r (1378, novembre, 13). Sobre l'ambaixada del vescomte de Rocabertí: AHPB, F. de Ladernosa, man. 14, 23-4, f. 38r (1379, maig, 26).

El mateix vescomte de Rocabertí armà un petit estol, l'any 1381, amb el qual passà a Grècia per a prendre possessió, en nom de la Corona catalanoaragonesa, dels ducats d'Atenes i Neopàtria, creats molts anys abans per la Companyia Catalana. Els diputats de Catalunya li havien concedit dues galeres perquè participés en la defensa de Sardenya, però es mostraren reticents a lliurar-les-hi quan saberen que, sense la seva autorització, havia estat canviat l'objectiu del viatge. L'abril de 1381 el rei encara sostenia que la pretesa anada a Grècia era una estratagema per a aconseguir que la tripulació s'enrolés ràpidament, perquè Sardenya no era una destinació popular. Com sabem, el destí final de les galeres fou, efectivament, el viatge a Grècia i a la tornada, el 1382, ajudà a treure la reina Maria de Sicília del castell d'Agosta, on es trobava assetjada per Artal d'Alagó, i portar-la a Càller, on residí un parell d'anys.⁶⁵

3. Preocupació per l'augment dels corsaris al Llevant a la fi del segle XIV

A la darrerria del segle XIV, el Mediterrani oriental no era gaire segur; molts corsaris i pirates, tant cristians com musulmans, recorrien aquelles aigües.

Les hostilitats declarades o larvades entre diverses potències marítimes repercutien en la inseguretat del trànsit naval. Entre 1378 i 1381 la guerra de Chioggia entre Gènova i Venècia determinà atacs venecians a naus mercants catalanes amb l'excusa que podien transportar mercaderies genoveses. És el que li esdevingué a la nau de Jaume Carbó, que havia estat noliejada a escar per a un viatge a Síria i altres terres del sultanat de Babilònia pels mercaders de Barcelona Ponç Bonell i Jaume de Preixana. La nau havia sortit de Barcelona el novembre de 1378 amb un carregament de mercaderies diverses, entre les quals figuraven saques de llana en nombre indeterminat. La nau féu una primera escala a Pisa, on fou descarregada la llana i hi foren carregades altres mercaderies i teles de Florència, saies d'Irlanda i teles indeterminades, paper, coure, etc. que pertanyien a catalans, pisans i florentins. Una altra escala a Nàpols serví per a acabar de carregar la nau amb 90 saques d'avellanes i un costal de safrà que pertanyien a un napolità i a un català. Quan la nau arribà prop de l'illa de la Sapienza fou aturada per una flota veneciana de quatre galeres, capitanejada per Nicola Miquer i tres patrons més, Giovanni Moro, Maffio Mudasso i Angelo Barbarigo. El patró i l'escrivà de la nau foren portats a la galera capitana, el timó de caixa fou retirat a fi que la nau no pogués fugir i fou remolcada fins a Modó. Allà els catalans foren obligats a descarregar la nau, a despeses pròpies, perquè els venecians

65. A. RUBIÓ I LLUCH, *Diplomatari de l'Orient català*, doc. CDXXIII-DVI i, molt particularment, els doc. CDLVI i DXIX; Alberto BOSCOLO, *La politica italiana di Martino il Vecchio, re d'Aragona*, Pàdua, Cedom, 1962, p. 15. Cf. també M. T. FERRER I MALLOL, «La política siciliana de Pere el Cerimoniós», a *Els catalans a Sicília*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1992, p. 40; Maria Rita LO FORTE SCIRPO, «Cronaca di un rapimento e di un riscatto», XIV Congresso di Storia della Corona d'Aragona, vol. III, *La Corona d'Aragona in Italia (secc. XIII-XVIII)*, Sàsser, C. Delfino ed., 1996, p. 545-555.

asseguraven que el carregament era de genovesos, malgrat que el cartulari de la nau demostrava que no era així. Els venecians confiscaren les mercaderies carregades a Pisa i a Nàpols i retornaren només les mercaderies carregades a Barcelona. Es negaren a pagar els nòlits de les mercaderies que retenien i, per tant, els mercaders noliejadors de la nau acumularen a la pèrdua de mercaderies pròpies, la pèrdua dels nòlits de tercers, la pèrdua de navegació —perquè la nau fou retinguda a Modó quinze dies i ells pagaven el nòlit a temps—, les despeses de descarregar el vaixell i les pèrdues del negoci que podien haver fet amb els diners dels nòlits, més les despeses de la reclamació i interessos; tot això pujava, segons la cort catalana, 1.200 ducats venecians i 511 lliures i 10 sous de Barcelona, que Pere el Cerimoniós reclamà al dux de Venècia el 3 de setembre de 1379 i novament el 6 de febrer de 1380 perquè hi havia dubtes de si la carta anterior, confiada al mercader Pere Salmona, havia estat presentada; per assegurar que arribés a destinació el rei l'encomanà aquesta vegada a un escrivà de la seva cancelleria, que havia de portar-la personalment a Venècia.

Un altre incident s'esdevingué el 8 de maig de 1379, quan un estol de tres galeres, capitanejat per Michele Giustiniani, juntament amb els patrons Antonio Ardevini de Negrepont i Maffio Mudasso, de Càndia, aturaren la nau de Francesc Pujades de Barcelona, patronejada per Guillem Llopart, al canal de la Romània; la nau havia estat noliejada a escar per Llorenç Luquès, mercader de Perpinyà, i per Pere Espanó, mercader de València, i havia pres el seu càrrec a Pisa, càrrec que pertanyia a mercaders catalans. Com en el cas anterior, aquest carregament fora de Barcelona resultà suspecte i la nau fou obligada a anar a Tenedos, on li fou pres el timó, com en el cas anterior, perquè no pogués fugir. Els venecians feren descarregar totes les mercaderies i, a més, maltractaren Pere Espanó de tal manera que estigué en perill de mort, segurament perquè devia protestar. Els venecians impediren que un notari aixequés acta dels fets i es quedaren el cartulari de la nau. Però els noliejadors en tenien una còpia i pogueren fer el requeriment al rei Pere el Cerimoniós amb tota la documentació necessària. Descomptades algunes mercaderies que, finalment, els retornaren, les pèrdues pujaren a 14.765 florins de Florència, més 508 florins de despeses, que Pere el Cerimoniós reclamà al dux de Venècia, amenaçant, en tots dos casos amb la concessió d'una marca o represàlia contra els venecians si els seus súbdits no eren indemnitzats.⁶⁶

Els catalans resultaven perjudicats perquè els venecians els atribuïen cobertura a interessos genovesos, però irònicament ells mateixos es trobaven en males relacions amb Gènova; en aquells moments pervivia encara l'hostilitat derivada de l'última guerra, hostilitat que també es manifestava en aquesta àrea. Per exemple, l'any 1382, el rei Pere el Cerimoniós reclamà al dux de Gènova una indemnització per a Joan Ferrer, mercader de Perpinyà, que havia estat atacat i robat per genovesos a la costa de l'Àsia Menor. De les mercaderies robades, valorades en 60.000 sous, només havia pogut recuperar, a través del podestà genovès de Pera, a Constantinoble, 48 quintars de sabó que li pertanyien, mentre que un altre mercader de la

66. A. RUBIÓ I LLUCH, *Diplomatari de l'Orient català*, doc. CCCLXXXVII-CCCLXXXVIII.

mateixa vila, Pere Batlle, reclamava l'any següent 70 caixes de sucre, que li havien estat preses per una galera genovesa quan tornava d'Egipte.⁶⁷

Els mitjans usats per a defugir aquests perills eren bàsicament dos, la formació de combois i l'armament dels vaixells, cosa que significa no només armes, incloses armes de foc, sinó també tripulacions més nombroses, amb ballesters experts; en algunes ocasions, els vaixells usats foren galeres, més ràpides que les naus.

Els combois es formaven a iniciativa dels patrons catalans, que procuraven fer pactes de societat amb altres vaixells connacionals, acords anomenats *de conserva*, per a navegar conjuntament i viatjar amb més seguretat, com Ramon Banyes de Perpinyà, i Esteve Broll de Barcelona, que havien anat a Damasc l'any 1392.⁶⁸

El recurs d'usar galeres armades, més ràpides per a fugir del perill, per a aquests viatges a Llevant fou força freqüent en els darrers anys del segle XIV. En temps del regne privatiu, Mallorca ja intentà reconvertir la seva flota mercant en galeres, objectiu que no fou adoptat totalment;⁶⁹ la galera s'usà especialment en temps de guerra o bé quan hi havia perill a causa de la proliferació de corsaris en una determinada línia de navegació. Que la galera era més segura que la nau queda reflectit en el cost molt menor de les primes d'assegurança de les mercaderies embarcades en galeres en comparació amb les carregades a naus.⁷⁰ En una proposta de contracte d'assegurança feta a Barcelona el 1454, s'excloïa la possibilitat que els asseguradors cobressin prima si finalment les mercaderies eren embarcades a bord de galeres, la qual cosa indica la sensació de seguretat que proporcionaven aquests vaixells.⁷¹

A Barcelona, la perillositat de la navegació al Llevant induí a usar-hi galeres durant uns anys, des de 1389, com abans s'havia fet a la línia de Flandes. Hi ha notícies d'un viatge a Alexandria de la galera de la mercaderia l'any 1391, capitanejada per Jaume Cellerer.⁷² L'any 1395 foren

67. ACA, Cancelleria, reg. 1488, f. 45v-48v i 102v comentats per Guy ROMESTAN, «Les relations commerciales entre Perpignan et la Ligurie aux XIVe et XVe siècle», *Atti del I° Congresso Storico Liguria-Catalogna*, Bordighera, Istituto Internazionale di Studi Liguri, 1974, p. 367.

68. Esteve Broll no observà el pacte de conserva i Ramon Banyes demanà després que incorregués en la multa pactada: ACA, Cancelleria, reg. 1855, f. 18r-v (1393, gener, 18). Cf. sobre el pacte de conserva: M. T. FERRER I MALLOL, «La navegació de conserva a l'Edat Mitjana», *Anuario de Estudios Medievales*, 24, 1994, p. 453-464.

69. Marcel DURLIAT i Joan PONS MARQUÈS, «Recerques sobre el moviment del port de Mallorca en la primera meitat del segle XIV», *VI Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, Madrid, 1959, p. 345-363, concretament, p. 358. Cf. també A. GARCIA I SANZ, Núria COLL I JULIÀ †, *Galeres mercants catalanes dels segles XIV i XV*, Barcelona, Fundació Noguera, 1994, p. 212-213 i 217-218.

70. Mario DEL TREPPO, *I mercanti catalani e l'espansione della Corona d'Aragona del secolo XV*, Nàpols, Università di Napoli, 1972, p. 730-732. [Traducció catalana: *Els mercaders catalans i l'expansió de la Corona catalanoaragonesa al segle XV*, Barcelona, Curial, 1976]. A. GARCIA I SANZ; N. COLL I JULIÀ †, *Galeres mercants catalanes*, p. 214-216.

71. A. GARCIA I SANZ i M. T. FERRER I MALLOL, *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1983, doc. 188.

72. A. GARCIA I SANZ i N. COLL I JULIÀ †, *Galeres mercants catalanes*, p. 221-227.

armades per a anar a Alexandria dues galeres grosses, la *Santa Eulàlia o de Flandes*, patronejada i armada per Bartomeu Vidal, i la *Sant Gabriel*, propietat de la ciutat de Barcelona, patronejada i armada per Pere Quintana. El personal que s'hi enrolà obtingué el mateix guiatge que per als vaixells de guerra. A aquestes dues galeres s'uní, poc després, la galera *Sant Francesc*, que també pertanyia a la ciutat de Barcelona i era patronejada per Miquel de Gualbes.⁷³ L'any 1396, s'acordà armar-ne cinc, quatre de Barcelona i una de València, amb Ferrer de Gualbes com a capità del petit estol.⁷⁴ El 1397, la ciutat de Barcelona deixà tres galeres als mercaders, a les quals s'uní la galera de Bartomeu Vidal, bé que aquesta vegada no pas tothom estava d'acord en la preferència de la galera sobre la nau. El motiu de l'ús de galeres era la notícia enviada des de Damasc pels mercaders catalans que els genovesos armaven tres naus i una galera per anar en cors.⁷⁵ Malgrat que molts mercaders consideraren que l'ús de les galeres no era rendible, opinió que recollí el factor de la companyia Datini, Simone Bellandi, en carta al seu patró,⁷⁶ novament l'any 1398, els mercaders demanaren tres galeres armades a la ciutat per a anar a Beirut, i un altre grup de mercaders en demanà tres més per a anar a la mateixa àrea de Síria;⁷⁷ també sol·licitaren una nau o dues armades i el rei els concedí la nau d'en Fogassot i demanà una nau armada a Bernat de Cabrera de les que aquest noble havia de portar a Sicília.⁷⁸ Segons Claude Carrère, en els anys següents no hi hagué armament de galeres per a anar a portar i recollir els mercaders i les mercaderies de Llevant fins al 1407, any en què sortí una galera, comandada per Girardo de Doni,⁷⁹ i el 1409, any en què s'armaren dues galeres per anar a Beirut, comandades

73. ACA, Cancelleria, reg. 2015, f. 28r-29v (1395, gener, 15) i reg. 1908, f. 190r-v (1395, febrer, 9), publ. per A. de CAPMANY I DE MONPALAU, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la ciudad de Barcelona*, doc. 254-255. Cf. el contracte de nòlit, de 2 de desembre de 1994, i els comentaris d'aquest document i del contracte de companyia entre tots dos patrons, com també les obligacions de restitució de les galeres *Sant Gabriel* i *Sant Francesc* a la ciutat de Barcelona, A. GARCIA I SANZ i N. COLL I JULIÀ †, *Galeres mercants catalanes*, p. 228-230 i doc. 1-3. Cf. altra documentació esmentada per Claude CARRÈRE, *Barcelona, 1380-1452. Un centre econòmic en època de crisi*, Barcelona, Curial, 1977, I, p. 308. Més tard hi hagué un plet, no sabem per quina raó, entre els mercaders que havien tornat amb les galeres de Barcelona i els de les naus de Salvador i Mateu Gelats, que també havien anat aquest any a Orient: reg. 2114, f. 87v-88r (1397, agost, 11).

74. Els patrons de les quatre que s'havien d'armar a Barcelona eren Pere Vicenç, Guillem Satria, Bernat Saclosa i Bartomeu Vidal: AHCB, *Llibre del Consell*, 27, f. 18r-19r (1396, gener, 10). Cf. altra documentació esmentada per C. CARRÈRE, *Barcelona, 1380-1452...*, I, p. 308.

75. L'any 1397, els mercaders demanaren les tres galeres de la ciutat de Barcelona, amb les armes i eixàrcies i, a més, autorització per a fer modificacions a la coberta a fi que tingués més cabuda: AHCB, *Llibre del Consell*, 27, f. 74r-v, 75r-76r, 77r-v i 87v (1397, gener, 17 i 20; febrer, 15 i 17, i abril, 11). Alguns d'aquests documents foren esmentats per C. CARRÈRE, *Barcelona, 1380-1452...*, I, p. 310. Les galeres sortiren de Barcelona cap al mes de juny: ACA, Cancelleria, reg. 2166, f. 31r (1397, juny, 15).

76. C. CARRÈRE, *Barcelona, 1380-1452...*, I, p. 308-309.

77. AHCB, *Llibre del Consell*, 27, f. 41r-v (1398, febrer, 26). Cit. per C. CARRÈRE, *Barcelona, 1380-1452...*, I, p. 309. Girardo de Doni fou patró d'una de les galeres.

78. ACA, Cancelleria, reg. 2166, f. 124r (1398, abril, 2).

79. C. CARRÈRE, *Barcelona, 1380-1452...*, I, p. 309.

per Jaume Esteve i Pere Saragossa.⁸⁰ En canvi, l'any 1411, malgrat que hi havia pràcticament estat de guerra amb Gènova, no foren usades galeres per a anar a portar i recollir els mercaders de Llevant sinó naus armades, potser perquè les galeres estaven ocupades en la guerra de Sardenya. El mes d'octubre sortiren en conserva, i armades cap a Alexandria, les naus de Girardo de Doni, Joan de Vall-Ilosera, Martí Canella i Pere Carbonell.⁸¹ Els carregaments de Llevant eren tan valuosos que calia prendre totes les mesures possibles per a protegir-los.

En principi, aquests armaments eren defensius i tenien l'objectiu de portar amb seguretat les persones i els béns dels mercaders catalans fins a les costes de Catalunya, però també podien ésser ofensius si en el camí es trobaven vaixells enemics. En general, no s'arriscaven si no hi havia un motiu molt poderós.

El camp d'acció dels corsaris catalans es trobava a la Mediterrània occidental en la lluita contra els vaixells barbarescos o a les costes magribines,⁸² i als voltants de Sardenya per a col·laborar, a llur manera, a la defensa de l'illa.⁸³ Rarament, en el segle XIV, s'allunyaven de les bases per endinsar-se a la Mediterrània oriental, però a vegades fets esdevinguts a la Mediterrània occidental tenien greus repercussions al Llevant, perquè el sultà de Babilònia pretenia exercir de defensor de tots els musulmans, encara que no pertanyessin a la seva jurisdicció. Era força freqüent que súbdits de Tunis o el mateix rei de Tunis demanessin ajuda al sultà d'Egipte quan els seus vaixells eren atacats per cristians, especialment si hi havia algun pretext com ara que el vaixell anés a Alexandria o en vingués. Els musulmans sabien prou bé que el sultà de Babilònia tenia mitjans per a exercir pressió per a aconseguir la indemnització, ja que Alexandria i Beirut eren ports essencials per al proveïment d'espècies i altres productes que tenien una gran demanda a Occident. Intervencions del sultà de Babilònia les trobem tant en el cas de les pre-

80. ACA, Cancelleria, reg. 2188, f. 4r-5r i 69v (1409, febrer 11 i 13 i juny, 8). El rei demanava la sortida del regne de Mallorca de remers i mariners per a aquestes dues galeres que s'armaven a Barcelona. C. CARRÈRE, *Barcelona, 1380-1452*, I, p. 309, trobà la notícia mitjançant el manual de comandes de Bernat Nadal.

81. C. CARRÈRE, *Barcelona, 1380-1452...*, I, p. 309.

82. Andrés DÍAZ BORRÁS, *Los orígenes de la piratería islámica en Valencia. La ofensiva musulmana trecentista y la reacción cristiana*, Barcelona, CSIC, Institució Milà i Fontanals, 1993. (Anejos del Anuario de Estudios Medievales, 28). María Dolores LÓPEZ PÉREZ, *La Corona de Aragón y el Magreb en el siglo XIV (1331-1410)*, Barcelona, CSIC, Institució Milà i Fontanals, 1993, p. 577-841. (Anejos del Anuario de Estudios Medievales, 31).

83. Sobre aquest tema cf. M. T. FERRER I MALLOL, «La guerra d'Arborea alla fine del XIV secolo»; «La conquista della Sardegna e la guerra di corsa nel Mediterraneo», a *Els Catalans a Sardenya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1985; *I Catalani in Sardegna*, Milà, Consiglio regionale della Sardegna, 1985, p. 35-40; «El cors català contra Gènova, segons una reclamació de 1370», *Sardegna, Mediterraneo e Atlantico tra Medioevo ed Età Moderna. Studi Storici in memoria di Alberto Boscolo*, Roma, 1993, II, p. 270-290; «Barcelona i la política mediterrània catalana: el Parlament de 1400-1401», a *La Corona d'Aragona in Italia (secc. XIII-XVIII)*, XIV Congresso di Storia della Corona d'Aragona (Sassari-Alguero, 1990), vol. II, t. I, Sàsser, Carlo Delfino ed., 1995, p. 427-443. Cf. també Evandro PUTZULU, «Pirati e corsari nei mari della Sardegna durante la prima metà del secolo XV», *IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón* (Palma de Mallorca, 1955), Palma de Mallorca, 1959, p. 155-171; Pinuccia Franca SIMBULA, *Corsari e pirati nei mari della Sardegna*, Càller, CNR Istituto sui rapporti italo-iberici, 1994.

ses fetes pel noble Guillem Ramon de Montcada, l'any 1385, com en les que féu Ramon Xatmar l'any 1395.

L'any 1385, Guillem Ramon de Montcada, comte d'Agosta, capturà en aigües territorials de Tunis dues galeres tunisenques carregades de mercaderies. El sultà de Tunis, Abu-l-Abbas, s'afanyà a comunicar els fets i a demanar l'ajuda del sultà de Babilònia, el qual amenaçà el rei Pere el Cerimoniós d'indemnitzar els damnificats mitjançant la confiscació dels béns dels mercaders catalans que es trobessin al seu domini, si no retornava els vaixells i les mercaderies preses. Pere el Cerimoniós al·legà, en la seva resposta, que la captura era legítima perquè es trobava en guerra amb alguns reis del Magrib i particularment amb el rei de Tunis, que des de feia temps es negava a pagar-li el tribut anual acordat l'any 1363. Resultava, a més, que Guillem Ramon de Montcada, bé que descendent d'una important família noble catalana, era súbdit del regne de Sicília i, a més, havia armat fora dels seus regnes, a Castella. En carta del 3 de gener de 1386 i en el memorial dels ambaixadors enviats al sultà, el mes de maig següent, el rei Pere defensava aquests punts de vista i afegia que, tant a la religió musulmana com a la cristiana, ningú no havia d'ésser castigat per allò que no havia fet i, per tant, li demanava de tractar els mercaders com a mercaders i els corsaris com a corsaris, i li recordava al sultà que els mercaders reportaven molts profits a ell i als seus territoris.

Per si de cas, però, el rei Pere manà a Gilibert de Cruïlles, governador dels comtats de Rosselló i Cerdanya, que prohibís d'anar a Alexandria una nau i un altre vaixell que carregaven en aquells moments a Cotlliure per a emprendre el viatge cap a aquell port, fins que se sabés el resultat de l'ambaixada que enviava al sultà.⁸⁴

Deu anys després, el 1395, Ramon Xatmar, patró d'una galera que estava al servei del rei de Sicília, prengué alguns turcs prop d'aquesta illa i els portà a Beirut per vendre'ls o fer-los rescatar. Aquest fet provocà l'empresonament dels còsols, dels mercaders i en general de tots els catalans a Beirut i a Damasc, que hagueren de redimir els turcs de mans del corsari per 850 ducats d'or. L'almirall de Beirut, que havia promès la restitució d'aquests diners amb l'almoïna del bací de la mesquita de Damasc, no tan sols es negà a tornar-los aquests diners sinó que els exigí 3.000 darams per a ell i altres 3.000 darams per al torsimany que havia actuat com a mediador entre l'almirall i els mercaders. A més, hagueren de lliurar al melic almara de Damasc, dit *Tenem*, 123.000 darams. D'altra banda, els catalans que hi anaren amb les galeres per mercaderia s'hagueren de redimir per 25.000 darams. Tot plegat, en moneda de Barcelona, pujà a

84. Amada LÓPEZ DE MENESES, «Correspondencia de Pedro el Ceremonioso con la soldanía de Babilonia», *Cuadernos de Historia de España*, XXIX-XXX (Buenos Aires, 1959), p. 336-337, doc. XXXI; «Los consulados catalanes de Alejandría y Damasco en el reinado de Pedro el Ceremonioso», *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, VI (Saragossa, 1956), p. 107-111 i doc. XXV, XXIX-XXXII; Charles-Emmanuel Dufourcq, «Documents inédits sur la politique ifriqiyenne de la Couronne d'Aragon», *Analecta Sacra Tarraconensia*, xxv (Barcelona, 1954), p. 287; «Catalogue chronologique et analytique du registre 1389 de la Chancellerie de la Couronne d'Aragon, intitulé *Guerre sarracenorum* 1367-1386», *Miscel·lània de Textos medievals*, 2 (Barcelona, 1974), p. 148, 149 i 151-152, núm. 299, 302 i 310.

8.900 lliures. Aquests fets provocaren una enèrgica protesta del rei Martí, l'any 1397, al sultà de Babilònia i al melic almara de Damasc, perquè tant el rei de Sicília com ell mateix estaven en guerra amb l'amorat, és a dir, amb el sultà de Turquia, que era llavors Baiazet I i, per tant, la presa era lícita, mentre que eren totalment abusives les exaccions fetes als seus súbdits i en demanà la devolució.⁸⁵

Només dos anys més tard, el mateix rei Martí hagué de queixar-se novament al sultà d'Egipte o de Babilònia perquè els seus oficials li maltractaven els súbdits, els empresonaven, els ocupaven els béns i els exigien exaccions desorbitades, les anomenades *menjaries*, per qualsevol cosa i, especialment, pels danys ocasionats per corsaris als súbdits del mateix sultà, tant si aquests corsaris eren sicilians com si eren de qualsevol nació d'Espanya, castellans, portuguesos o navarresos, a més, és clar, dels corsaris catalans. Igualment ho feien si els sarraïns atacats pels catalans o pels sicilians eren d'altres països islàmics que no eren súbdits del sultà i que eren enemics dels catalans, com ja hem vist. Les indemnitzacions demanades eren vint vegades més elevades del valor real dels danys causats i se les repartien entre els oficials i els damnificats. El rei assegurava que, amb aquest sistema, havien fet pagar als seus mercaders 200.000 besants d'or, xifra extraordinàriament elevada, i afirmava que aquesta conducta era una violació del tractat de pau vigent entre ambdós territoris, que ell havia respectat. El monarca requeria el sultà perquè fes justícia i respectés la pau vigent, per a fer honor a la seva fama d'home justicier i cavallerós.⁸⁶

Malgrat que no hi havia gaires corsaris catalans que visitessin la Mediterrània oriental, en trobem algun. He esmentat abans Ramon Xatmar, que havia pres turcs prop de Sicília i els havia portat a Beirut. En aquest port prengué una nau procedent de Xipre, en la qual un mercader de Siena havia carregat 63 peces de xamellots, que malgrat que no eren robes fines pujaven, amb altres mercaderies del mateix mercader, a 700 ducats. Posteriorment, el rei Martí prometé fer justícia al mercader de Siena si aquesta ciutat també en feia al mercader barceloní Francesc de Casasaja, a qui Siena devia diners.⁸⁷ Ramon Xatmar era un cavaller català que havia col·laborat en les empreses militars per a la reinstauració de la reina Maria de Sicília, del seu marit, el rei Martí el Jove, i del seu sogre, el rei Martí l'Humà; s'establí a Sicília i arribà a ésser camarlenc i conseller del rei Martí el Jove.⁸⁸ No era, doncs, pròpiament un corsari professional, dels que trobem tant a la Mediterrània occidental com al Llevant, sinó un home d'armes que ocasionalment exercí el cors.

Un altre cas semblant fou el de Juan Fernández de Heredia, cavaller aragonès que cal no con-

85. ACA, Cancelleria, reg. 2167, f. 1v-2v (1397, juny, 11).

86. ACA, Cancelleria, reg. 2170, f. 192r-193r (1399, setembre, 16).

87. ACA, Cancelleria, reg. 2177, f. 49v-50r (1405, febrer, 5). El robatori s'havia esdevingut l'any 1395 i sembla que fins llavors no hi havia hagut indemnització.

88. Pietro CORRAO, *Governare un regno. Potere, società e istituzioni in Sicilia fra Trecento e Quattrocento*, Nàpols, Liguori editori, 1991, p. 572-573.

fondre amb l'homònim mestre de l'orde de l'Hospital; era fill del governador d'Aragó Gil Ruiz de Lihori i, juntament amb el seu germà, Sancho Ruiz de Lihori, també s'havia establert a Sicília, on havia ocupat el càrrec de camarlenc i conseller del rei Martí el Jove i havia tingut una gran influència a la cort.⁸⁹ El gener de 1409 havia tornat, amb unes naus armades que capitanejava, d'una incursió per la Mediterrània oriental; en el transcurs d'aquesta incursió havia pres grecs i turcs i, com que els consellers de Barcelona temien les represàlies que en podien resultar, el rei Martí l'Humà demanà a la reina Blanca de Navarra, esposa del seu fill Martí el Jove, que fes guardar els captius durant sis mesos a fi que, si es produïen reclamacions i els seus súbdits eren empresonats, els poguessin canviar.⁹⁰ Sorpren aquesta incursió al Llevant en un moment en què tots els esforços militars de Sicília i de la Corona catalanoaragonesa es concentraven en l'expedició a Sardenya, destinada a combatre la revolta dels Arborea. Martí el Jove, rei de Sicília i primogènit de la Corona d'Aragó, capitanejava l'expedició i, per tant, no podem pensar que una persona tan acostada a ell hagués fet pel seu compte una incursió de cors a un indret llunyà en aquells moments crucials. Podem suposar que responia a una eventual petició d'ajuda per part de les petites senyories que alguns membres de la dinastia siciliana dels Frederic conservaven encara a Grècia, l'illa d'Egina i la senyoria de la Piada, a l'Argòlida,⁹¹ o bé que havia anat a ajudar el rei de Xipre. Ens consta que l'any 1408 el rei Martí l'Humà s'havia queixat al governador d'Aragó, que llavors es trobava a Sicília, perquè molta gent d'armes de l'illa havia passat a Xipre, a requesta del sobirà xipriota; el rei demanà que no es deixés sortir gent armada perquè era perillós per a Sicília i resultava inútil que ell procurés enviar-hi soldats si després el seu fill els deixava marxar.⁹²

Entre els catalans que exercien el cors a les mars de Llevant era més freqüent la figura del patró o del mercader que ocasionalment feia alguna captura, si es presentava una bona ocasió, que la figura del corsari, diríem de plena dedicació. D'aquesta manera, els mercaders es venjaven sovint d'incidents dels quals ells mateixos havien estat víctimes; això s'esdevenia molt sovint entre catalans i genovesos, perquè hi havia una guerra soterrada que els tractats de pau no feien desaparèixer, però les víctimes podien ésser també persones d'altres llocs, si hi havia una excusa que ho pogués justificar. Per exemple, l'any 1401, Nicolau Pujalt, patró de la nau *Sant Nicolau i Sant Antoni*, prengué una petita nau de mercaders d'Ancona, que sortia d'Alexandria, amb l'excusa que hi havia descarregat armes i altres coses vedades, cas en el qual la Santa Seu aprovava mesures de força contra els transgressors. De retorn a Barcelona, el rei Martí féu segrestar les mercaderies ocupades per si es presentaven demandes de restitució.⁹³ El

89. P. CORRAO, *Governare un regno*, p. 552, i també p. 98, 117, 121, 123, 126, 128, 167, 175, 179 i s.

90. ACA, Cancelleria, reg. 2187, f. 49v (1409, gener, 12) i f. 50r, una carta al mateix Juan Fernández de Heredia sobre la mateixa qüestió.

91. LI. NICOLAU D'OLWER, *L'expansió de Catalunya en la Mediterrània oriental*, 1974, p. 105.

92. ACA, Cancelleria, reg. 2184, f. 58v-59r (1408, abril, 20).

93. ACA, Cancelleria, reg. 2253, f. 94v-95v (1401, gener, 20).

mateix Nicolau Pujalt, acompanyat d'altres naus catalanes, efectuà atacs pirates contra genovesos en el retorn del viatge a ultramar l'any 1410. Però, en aquesta ocasió, el rei Martí l'Humà perdonà Nicolau Pujalt per la seva malifeta i decidí no fer-li cap demanda ni civil ni criminal perquè les relacions amb Gènova eren tan tenses que es pot dir que ja hi havia guerra, encara que no hagués estat declarada, i els catalans també sofrien nombrosíssims atacs per part genovesa.⁹⁴ Un cas similar degué ésser el de Francesc Josep, que havia portat a terme diversos viatges a Alexandria, el 1403, el 1409 i el 1410,⁹⁵ però que el 1411 prengué la nau del genovès Giuliano d'Armezano, en la qual viatjaven mercaderies, diners i béns d'uns mercaders de Rodes, que els hospitalers reclamaren; també en sol·licità la devolució Jaume Fogassot, que es trobava llavors al Llevant, i que demanà que els rodís fossin ben tractats ja que els catalans també ho eren a Rodes.⁹⁶ El 1409 el rei Martí volia usar la seva nau per a enviar-la amb l'estol a Sardènia, en ajut del seu fill, el rei de Sicília, que havia iniciat l'expedició per a reduir la revolta dels Arborea.⁹⁷

Emmanuel Piloti, un mercader venecià que més tard fou cònsol de Venècia a Alexandria, explica a la seva crònica que vers 1408 una nau catalana carregà al port d'Alexandria un grup de mercaders magribins amb mercaderies de gran valor per portar-los a Tunis però, en comptes de fer el que s'havia acordat, els portà a Barcelona, on el patró vengué les mercaderies i els mercaders sarraïns com a esclaus. Els parents dels mercaders robats i reduïts a servitud presentaren demanda contra els catalans al sultà de Babilònia, però aquest, per no enemistar-se amb els catalans, envià els demandants al rei de Tunis. El seu successor, però, exigí al cònsol de catalans el pagament de 30.000 ducats, la meitat dels quals anaren a càrrec dels mercaders catalans a Alexandria i l'altra meitat, a càrrec dels que es trobaven a Damasc. Com que el cònsol de catalans avisà els de Damasc i els aconsellà que fugissin, i el sultà considerà que era una actuació molt irregular per part del cònsol, el féu apallissar de tal manera que trigà sis mesos a guarir; a més, quedà confinat durant tres anys a l'alfòndec d'Alexandria fins que, aprofitant la vinguda de naus catalanes al port, pogué fugir.⁹⁸ No he pogut identificar, per ara, aquest incident d'abús de confiança d'un patró català respecte als sarraïns que transportava.

Alguns patrons alternaven la tasca de transportista amb la de corsari. Per exemple, Bernat

94. ACA, Cancelleria, reg. 2188, f. 151r-v (1410, maig, 14).

95. C. CARRÈRE, *Barcelona*, 2, p. 348, i M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani*, apèndix 1, p. 608-637.

96. AHCB, *Miscel·lània*, caixa 7 (1411, juliol, 7) i *Lletres Comunes originals*, 4, núm. 4, cit. per M. T. FERRER I MALLOL, «Una flotta catalana contro i corsari nel Levante (1406-1409)», *Oriente e Occidente tra Medioevo ed Età Moderna. Studi in onore di Geo Pistorino*, Gènova, Glauco Brigati, 1997, p. 353. Jordi Cazuri, factor dels mercaders rodís Guillem Zebasi, Mangafa Yeraqui i Nicolau Andonici, hi havia carregat lli i altres mercaderies i, a més, una caixa amb dos saquets, un amb 498 ducats i un altre amb 500 ducats.

97. ACA, Cancelleria, reg. 2188, f. 14r-v (1409, març, 7).

98. P. H. DOPP, «Les relations egypto-catalanes et les corsaires au commencement du quinzième siècle», *Bulletin of the Faculty of Arts. Fouad I University*, XI/1, 1949, p. 3-4 de l'extret. M. T. FERRER I MALLOL, «El consolat de mar i els consolats d'Ultramar, instrument i manifestació de l'expansió del comerç català», a M. T. FERRER I MALLOL i Damien COULON (ed.), *L'expansió catalana a la Mediterrània a la Baixa Edat Mitjana*, p. 75.

Amat, que solia fer la ruta de Llevant com a transportista, del qual tenim documentats viatges comercials amb una galiota el 1400, el 1401 i el 1402, armà el 1404 contra moros de Barbaria.⁹⁹ En el viatge comercial a Llevant de 1401 ja havia aprofitat una ocasió propícia per a capturar turcs. Sembla que llavors el cors contra Turquia ja no era ben vist, potser per a evitar repercussions nocives per als mercaders que es trobaven al sultanat de Babilonia perquè, el setembre de 1401, quan Bernat Amat tornà de Beirut, no volgué entrar a Barcelona sense guiatge, a causa dels turcs que havia pres.¹⁰⁰ També Martí Vicens, que era un patró de nau de Bacerlona, s'apoderà de dues naus de moros a Damiata, Egipte, cap a l'any 1410. Aquest any, a conseqüència de la demanda judicial presentada per cristians de la cintura i turcs damnificats, els catalans hagueren de pagar una multa de més del 6 % dels béns que tenien a Alexandria.¹⁰¹

Els mercaders catalans també eren objecte d'atacs dels genovesos; per exemple, el 6 de juliol de 1408, la nau patronejada per Jaume Marí fou atacada per la nau armada del genovès Gregorio Cigala a la zona coneguda com *Escandolor*, a la costa meridional d'Anatòlia. La nau catalana havia sortit de Beirut per a tornar a Catalunya l'1 de juny, i anava carregada d'espècies,¹⁰² robes de seda, un esclau i altres mercaderies de gran valor pertanyents a diversos mercaders i als membres de la tripulació. L'atac s'havia produït injustificadament i contra la pau vigent entre catalans i genovesos i, a més, Gregorio Cigala havia tingut la crueltat de desembarcar el patró, la tripulació i els mercaders a la costa turca, on els abandonà, i d'endur-se la nau i les mercaderies, de tal manera que, si un vaixell venecià que passava per allà no els hagués recollit, haurien caigut presoners dels turcs. La nau era propietat de la flor i nata dels mercaders barcelonins, Guillem Pujades, Girardo de Doni, Francesc de Casasaja, Guillem de Fenollet, Pere de Muntrós, Berenguer de Muntllobet, Francesc de Nodriça, Pericó Saragossa i molts altres, de manera que els consellers de Barcelona es mobilitzaren de seguida per demanar al rei que exigís indemnització a Gènova per aquesta

99. Damien COULON, *Barcelone et le grand commerce d'Orient au Moyen Age. Un siècle de relations avec l'Égypte et la Syrie-Palestine*, tesi doctoral inèdita presentada a la Sorbona el 1999 sota la direcció del prof. M. Balard, III, apèndix 1. L'any 1400 el rei Martí l'Humà demanava al rei de Xipre que la resposta a l'ambaixada confiada a Pere Sallent, doctor en decrets, fos lliurada als que viatgessin en la galiota de Bernat Amat, que llavors anava a Xipre: ACA, Cancelleria, reg. 2172, f. 76v-77v (1400, juny, 26). Aquest viatge a Llevant es troba documentat a M. T. FERRER I MALLOL, «Intorno all'assicurazione sulla persona di Filipozzo Soldani, nel 1399, e alle attività dei Soldani, mercanti fiorentini, a Barcellona», *Studi in memoria di Federigo Melis*, Nàpols, Giannini ed., 1978, p. 457. Sobre l'armament contra Barbaria veg. ACA, Cancelleria, reg. 2178 f. 86r-v (1404, abril, 22).

100. AHCB, Consolat de Mar, Semestres, 1, f. 36r-v (1401, setembre, 27). Bernat Amat tenia dos fills d'una esclava turca i els féu legítims: M. T. FERRER I MALLOL, «Esclaus i lliberts a Barcelona, s. XIV-XV», a M. T. FERRER I MALLOL i J. MUTGÉ i VIVES (ed.), *De l'esclavitud a la llibertat. Esclaus i lliberts a l'Edat Mitjana*. Actes del Col·loqui internacional (Barcelona, 27-29 de maig de 1999), Barcelona, CSIC, Institució Milà i Fontanals, 2000, p. 202.

101. Joan AINAUD, «Quatre documents sobre el comerç català amb Síria i Alexandria (1401-1410)», *Homenaje a Jaime Vicens Vives*, I, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1965, doc. 3, p. 334.

102. La carta esmenta 24 punts d'espècies d'Antoni Savall, de la societat d'Antoni Rosselló; 3 punts d'espècies de Bernat Muntaner; 10 punts de la societat Francesc Bergadà-Arnau Gomir; 11 punts de patró, mariners i escrivà de la nau, i 5 punts d'Antoni Savall.

malifeta. El rei encomanà l'enquesta sobre l'incident a Bernat Despont, doctor en lleis, al qual Jaume Gibert, un dels mercaders damnificats, lliurà les cartes que havien rebut en les quals s'explicava l'incident. El mateix mercader rebé l'encàrrec del jutge instructor de la causa d'aportar testimonis i documents de prova, tal com se solia fer en aquests casos.¹⁰³

4. Els danys causats pels corsaris bascos. Pedro de Larraondo

Cap a la fi del segle XIV i primers anys del segle XV es feren famosos també alguns corsaris bascos a la Mediterrània oriental. Havien arribat al nostre mar primer com a transportistes i mercaders¹⁰⁴ però, a la fi del segle XIV, ja coneixem casos de pirateria protagonitzats per bascos. El 1393, una nau de Biscaia prengué un vaixell genovès que venia de Romània; vengué les mercaderies que portava a Menorca i després enfonsà la nau genovesa.¹⁰⁵

En general, dins de la situació de conflictes que es vivia al Mediterrani occidental, els corsaris castellans estigueren al servei dels catalans, dels Anjou de Provença i del papat d'Avinyó i, quan actuaven pel seu compte, només solien atacar genovesos i florentins. El motiu era que, inserint-se en els conflictes dels catalans i dels Anjou, tenien accés als seus ports, on podien refugiar-se i proveir-se. Una excepció d'aquesta regla fou Pedro de la Randa, que atacà els catalans i es mogué més aviat en l'òrbita de Gènova i dels angevins de Nàpols, enfrontats als de Provença pel domini d'aquest regne.¹⁰⁶

Pedro de la Randa, que és com l'anomenen els documents catalans i italians, es deia en realitat Pedro de Larraondo; era basc, concretament de Bilbao, i treballà amb la seva nau, la *Santa María*, per a la companyia florentina dels Alberti de Bruges. Ens consta que almenys des de

103. AHCB, *Borradors de Lletres*, llig. 2, anys 1400-1439, inclòs a l'apèndix documental, doc. 3.

104. Jacques HEERS, «Le commerce des basques en Méditerranée au XVe siècle (D'après les archives de Gênes)», *Bulletin Hispanique*, 1955, p. 292-324. Carmelo TRASELLI, «Sui biscaglino in Sicilia tra quattro e cinquecento», *Melanges de l'École Française de Rome. Moyen Age. Temps Modernes*, 85-1 (1973), p. 143-158. Coral CUADRADA i Maria Dolores LÓPEZ, «Comercio atlántico y operadores económicos castellanos en el Mediterráneo: Mallorca en la baja Edad Media», *Castilla y Europa. Comercio y mercaderes en los siglos XIV, XV y XVI*, Burgos, Diputación Provincial, 1995, p. 115-154. M. T. FERRER i MALLOL, «Transportistas y corsarios vascos en el Mediterráneo medieval. Las aventuras orientales de Pedro de Larraondo (1406-1409)», *Itsas Memoria. Revista de Estudios Marítimos del País Vasco*, Untzi Museoa-Museo de San Sebastián, 2 (1998), p. 509-524, especialment p. 509-513, reeditat i ampliat, «Pedro de Larraondo, un corsario vizcaíno en el Mediterráneo oriental (1405-1411)», a *Corsarios castellanos y vascos en el Mediterráneo medieval*, Barcelona, Institució Milà i Fontanals, CSIC, 2000, p. 254-258. Cf. també altres notícies sobre mercaders i navegants bascos, M. T. FERRER i MALLOL, «De nuevo sobre el consulado de castellanos en Cataluña y Mallorca a fines del siglo XIV», a *Poder i societat en la Baja Edad Media Hispánica: Estudios en homenaje al profesor Luis Vicente Díaz Martín*, Universidad de Valladolid, 2002, p. 951-969.

105. Jacques HEERS, «Le commerce des basques en Méditerranée», p. 295.

106. M. T. FERRER i MALLOL, «Els corsaris castellans i la campanya de Pero Niño al Mediterrani», documents sobre «El Victorial», *Anuario de Estudios Medievales*, 5, 1968, p. 265-338, reeditat traduït al castellà, *Corsarios castellanos y vascos...*

1395 freqüentà els ports de l'Atlàntic i els del Mediterrani, fins a Alexandria i Constantinoble, transportant mercaderies diverses.¹⁰⁷

No sabem quan Larraondo abandonà la vida ordenada del transportista per passar a l'agitació, la violència i el destí incert del corsari. Aquest canvi radical de vida fou posterior en tot cas a 1401, en què sabem que la seva nau es dedicava normalment al comerç.¹⁰⁸

Segons el testimoni de la crònica del venecià Emmanuel Piloti, les activitats corsàries haurien començat el 1402 amb la presa d'una nau d'Alexandria, però la documentació veneciana fa pensar que aquest incident fou una mica més tardà, de 1408 o de 1409.

A l'estiu de 1405, tres naus catalanes foren capturades per pirates que es refugiaven a les illes de Rodes, Quios i, sobretot, Lesbos, coneguda a l'edat mitjana amb el nom de *Mitilene*, *Metellino* o, en català, *Metellí*.

Una d'aquestes naus pertanyia als mercaders barcelonins Guillem de Casasaja i Nicolau Bruguera, i fou apresada en aigües de Xipre el juliol de 1405. No hi ha constància del lloc de captura de les altres dues naus ni del mes en què es produí, però segurament l'escenari i l'època foren similars. Ens consta que les mercaderies de la nau Pujades-Bruguera foren portades a Metellí i que allà foren subhastades públicament i adquirides per genovesos. Sembla que la nau i el carregament valien 60.000 o 70.000 ducats d'or.

L'elevat valor de les mercaderies que transportaven les naus d'Orient, espècies, sedes, laques, etc., les convertia en la presa més ambicionada pels corsaris. És natural, doncs, que s'estengués l'alarma en saber que uns corsaris biscaïns, Juan Pérez de Casa i Pedro de la Randa, o Larraondo, els responsables de la pèrdua de les tres naus, s'havien instal·lat en una ruta on podien fer tant de mal, havien trobat refugi a les illes de l'Egeu i semblava que tenien els vaixells catalans com a objectiu principal.

La primera reacció catalana oficial es produí l'1 de gener de 1406, quan la notícia arribà a la cort, que es trobava llavors a Perpinyà. El rei Martí l'Humà envià cartes de protesta a Quios i a Rodes, però no a Metellí, malgrat que era un dels llocs on havia estat venuda una de les tres preses; potser no es féu perquè no hi havia relacions. La carta destinada a Rodes fou dirigida al gran mestre de l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem. El rei es queixà que els pirates haguessin estat acollits també a Rodes, malgrat que tant ell com els seus súbdits havien afavorit l'orde amb multitud de gràcies i privilegis, i amenaçà d'indemnitzar els seus súbdits de les pèrdues sofertes amb els béns de l'Hospital als seus regnes.¹⁰⁹

107. Federigo MELIS, *Documenti per la storia economica dei secc. XIII-XVI*, Florència, Olschki, 1972, p. 154, 182, 326; Carmelo TRASSELLI, «Sui biscaglioni in Sicilia...», p. 144-145. L'any 1402 o 1403 encara havia transportat a Gaeta o Nàpols draps de Mallorca d'una comanda confiada a Lluís Deslledó, que fou pagada el 4 de febrer de 1404: Arxiu del Regne de Mallorca, P. 2477, f. 15r-v. Dec aquesta notícia a la gentileza de Daniel Duran.

108. Renato PIATTOLI, «L'assicurazione di schiavi imbarcati in navi di riscio di morte nel Medioevo», *Rivista di Diritto Commerciale*, I, (1934), p. 869.

109. M. T. FERRER I MALLOL, «Una flotta catalana contro i corsari nel Levante (1406-1409)», p. 327-328; «Transportistas y corsarios vascos en el Mediterráneo medieval. Las aventuras orientales de Pedro de Larraondo (1406-1409)», p. 516-517; *Corsarios castellanos y vascos*, p. 260-261 i 295-300.

És ben sabut que Rodes era per als catalans el punt de suport principal a l'Orient, tant per a continuar el viatge cap a Alexandria o Beirut com per a adreçar-se a Constantinoble. Era, a més, el seu magatzem i el lloc on fàcilment podien trobar un vaixell per a qualsevol destinació. Havien rebut sempre fins llavors un tracte favorable de l'orde de l'Hospital i el rei sabia que era el lloc on les seves queixes podien trobar una resposta perquè les relacions eren bones i a més, com havia recordat, tenia la possibilitat de penyorar els béns de l'orde a les seves terres per a aconseguir la indemnització pertinent.¹¹⁰

Metellí, l'actual Lesbos, i Quios es trobaven dins de la gran via de navegació que portava a Constantinoble i al mar Negre. Per això, els genovesos havien procurat al llarg del segle XIV ensenyoric-se d'aquests enclavaments estratègics.

Benedetto Zaccaria s'havia apoderat de Quios el 1304 tant per la importància estratègica de l'illa, per a protegir les seves possessions a Focea, productores d'alum, com pels seus recursos en màstic. Des de 1346 era administrada per la Maona de Quios, una societat formada per particulars genovesos.¹¹¹ L'illa era freqüentada pels catalans, bé que no tant com Rodes; des de 1404 hi tenien un consolat.¹¹²

Pel que fa a Lesbos, fou el genovès Francesco Gattilusio qui aconseguí apoderar-se de l'illa el 1354 i des de llavors ell i els seus descendents la governaren durant un segle, sempre sota l'aparència d'una alta sobirania bizantina, però en realitat com a senyors plenament autònoms. Metellí tenia recursos propis, com l'alum, i dos bons ports naturals, els de Kalloni i Vera que, atesa l'esplèndida situació estratègica de l'illa, servien d'escala per a les naus genoveses que anaven a la Romània i, a més, de base pirata contra els turcs i altres enemics de Gènova.¹¹³

Així doncs, malgrat que totes dues illes pertanyien a l'àmbit genovès, ni Quios ni Lesbos no es trobaven directament sotmeses a Gènova. En el cas d'ésser requerida per inobservància del tractat de pau amb la Corona d'Aragó, la República lígur podia fàcilment excusar-se amb aquest fet. Segurament la cort catalanoaragonesa n'era conscient perquè no fou fins al 15 de maig que es queixà al governador de Gènova, conegut com a *Boucicault*. Abans, envià una carta a Quios

110. Sobre la importància de Rodes per al comerç català, i particularment per al barceloní, cf. C. CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462*, II, p. 126-128 i també Anthony LUTTRELL, «Aragoneses y catalanes en Rodas: 1350-1430», VII *Congreso de Historia de la Corona de Aragón* (Barcelona, 1962), II, Barcelona, 1964, p. 383-390.

111. M. BALARD, *La Romanie génoise*, cit. I, p. 119-126; J. HEERS, «Origines et structures des compagnies coloniales génoises (XIIIe-XVe siècle)», a M. BALARD (ed.), *Etat et colonisation au Moyen Age et à la Renaissance*, Lió, La Manufacture, 1989, p. 18. Cf. també Geo PISTARINO, «Duecentocinquantanni dei genovesi a Chio», *Genovesi d'Oriente*, Gènova, Civico Istituto Colombiano, 1990, p. 243-280.

112. Sobre la importància de Quios per al comerç català, i particularment per al barceloní, cf. C. CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462*, II, p. 128-129.

113. M. BALARD, *La Romanie génoise*, I, p. 170-174. Cf. també, «Escalaes génoises sur les routes de l'Orient méditerranéen au XIVe siècle», *Recueils de la Société Jean Bodin. L'Escale*, t. 32, Brussel·les, 1974, p. 249; W. MILLER, «The Gattilusio of Lesbos (1355-1462)», *Byzantinische Zeitschrift*, (1913), p. 406-447, i G. PISTARINO, «Gattilusio di Lesbo e di Enos, signori nell'Egeo», *Genovesi d'Oriente*, Gènova, Civico Istituto Colombiano, 1990, p. 383-420.

dirigida, genèricament, al senyor de Quios i als rectors del municipi. La carta procurà, però, deixar clar que es considerava que l'illa era compresa dins del tractat de pau amb Gènova i subjecte a la República lígur, per la qual cosa el rei Martí l'Humà exigí la devolució de les mercaderies i la indemnització dels seus súbdits, i amenaçà amb represàlies si aquestes no es produïen.

Sense esperar la resposta, potser perquè se suposava que seria negativa o potser perquè convenia mostrar que no s'amenaçava en va, Martí l'Humà autoritzà els còsols del mar de Barcelona i de Perpinyà a armar dues o tres naus per a la defensa dels mars contra els corsaris que infestaven les rutes de Barbaria i del Llevant, entre els quals foren mencionats expressament els pirates castellans i d'altres procedències que es refugiaven a l'illa de Metellí.¹¹⁴

També el Senat de Venècia decidí, l'11 de gener de 1406, enviar dues bones coques a les aigües de Creta per a garantir la seguretat de la ruta de Llevant i Romània. Cadascuna d'aquestes coques havia de portar cent homes entre mariners i ballesters, a més de quatre bombardes. El 4 de maig, el capità d'aquestes coques rebé l'ordre de perseguir les naus sospitoses i especialment les dels biscaïns; podria seguir-les cap a l'Occident fins a Sicília. El juliol, les dues galeres del golf, que havien d'escortar les galeres de Romània fins a Constantinoble, reberen ordres de dirigir-se a Quios, Metellí i Rodes per a informar-se de la situació en aquesta regió. Eren les illes acusades per Martí l'Humà d'ésser el refugi de Pedro de Larraondo, de manera que aquest devia ésser el pretext de la inspecció.¹¹⁵

Per la seva part, Martí l'Humà decidí, aquell mateix maig, presentar reclamació a Gènova per la captura de les naus catalanes. A la seva carta a Jean Le Meingre, conegut pel sobrenom de *Boucicault*, Martí l'Humà exigí la devolució de la nau de Guillem de Casasaja i Nicolau Bruguera amb les mercaderies del carregament, portades a Metellí. La reclamació es basava en el fet que l'illa era governada per un genovès, que segons el rei català pertanyia a la jurisdicció de Boucicault, puix que els pirates foren acollits, guiats i assegurats allà, i moltes de les mercaderies robades foren venudes i comprades per genovesos; aquests fets no solament contradien la pau signada recentment amb Gènova, sinó que eren clarament signes d'enemistat i arguments per a la guerra. El rei Martí demanà també la devolució d'una certa quantitat d'espècies de les que havien estat robades, portades a l'illa de Quios i emparades pel podestà de l'illa a petició de Pere Puig, procurador dels damnificats.

Ignorem quina resposta obtingué aquesta carta; probablement bones paraules i prou perquè l'autoritat de Boucicault sobre Quios era mínima i sobre Metellí, no existia. Sabem, però, que abans de la fi d'abril de 1407 envià una carta al rei Martí l'Humà, en la qual lamentava la discòr-

114. M. T. FERRER I MALLOL, «Una flotta catalana contro i corsari nel Levante (1406-1409)», p. 327-328; «Transportistas y corsarios vascos en el Mediterráneo medieval. Las aventuras orientales de Pedro de Larraondo (1406-1409)», p. 516-517; *Corsarios castellanos y vascos*, p. 260-262 i 295-300.

115. Hippolyte NOIRET, *Documents inédits pour servir à l'histoire de la domination vénitienne en Crète de 1380 à 1485*, París, 1892, p. 164-165, (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome; 61); Freddy THIRIET, *Regestes des délibérations du Senat de Venise concernant la Roumanie*, París, Mouton, 1959, II, p. 55, 58 i 62.

dia sorgida entre aquest monarca i el senyor de Metellí, tant perquè el primer era parent del seu senyor, el rei de França, com perquè el segon era originari de Gènova pels seus avantpassats. Per tot això s'oferí a actuar com a mediador, i demanà que es busqués la pau. En la resposta, de 28 d'abril, Martí l'Humà agrai l'ofertament, però confessà que encara no havia pres cap decisió perquè no aconseguia d'ésser informat amb detall del que s'havia esdevingut i pensava que potser la mala fama del senyor de Metellí superava els danys causats realment als seus súbdits.

Malgrat les bones paraules del rei Martí i de Boucicault, la realitat era que l'hostilitat subjacent entre catalans i genovesos s'havia traslladat a la Romània genovesa per obra de corsaris que no eren genovesos sinó biscaïns, però que aprofitaven el sentiment anticatalà dels genovesos que tenien en les seves mans els governs d'algunes illes de l'Egeu per a dirigir la seva activitat piràtica contra catalans i eventualment contra venecians, amb la seguretat que aquesta activitat no seria mal vista en aquelles illes, on tenien les bases. Els governs de Quios i Metellí, d'origen i interessos polítics i econòmics genovesos, però no pas subjectes a la república lígur i als seus compromisos diplomàtics, els garantien un refugi segur. Com a Sardenya, els corsaris podien oferir protecció naval i fins i tot una contribució econòmica, a canvi de facilitats per a vendre la presa i per a proveir-se. Era la situació ideal per a un corsari i la pitjor per a la Corona catalanoaragonesa, que no tenia interlocutor vàlid amb qui negociar diplomàticament ni tenia a mà súbdits d'aquestes illes per a executar represàlies en els seus béns, si convenia.¹¹⁶

A més d'enviar protestes diplomàtiques, proseguiren les negociacions de les ciutats de Barcelona i Perpinyà per a armar dues o tres naus; aquest nombre solia bastar per a perseguir i expulsar els corsaris dels mars adjacents, ja que els ports de refugi eren propers. Però al Llevant, els catalans no hi tenien cap base, a diferència de genovesos i venecians. Les més properes eren a Sicília, que quedava massa lluny de Quios i de Lesbos. La prudència aconsellava que l'estol de policia marítima fos més nombrós en aquest cas. Suposem que les ciutats de Barcelona i Perpinyà, que havien assumit l'armament en un primer moment, havien arribat a aquesta conclusió i, per això, buscaren compartir la càrrega amb altres ciutats per a aconseguir una flota més nombrosa i amb més garanties d'èxit.

Les negociacions amb les altres ciutats marítimes obligaren a posposar l'armament de la flota; començaren a passar mesos i anys en la recerca d'un acord, malgrat que els corsaris refugiats a Metellí continuaven causant danys a les naus mercantils barcelonines. El rei volgué que els diputats de la Generalitat col·laboressin en l'armament de la flota que, a més de castigar els pirates cristians que atacaven els seus súbdits a Llevant, també havia de netejar el mar de pirates sarraïns.¹¹⁷

116. M. T. FERRER I MALLOL, «Una flotta catalana contro i corsari nel Levante (1406-1409)», p. 331-332; «Transportistas y corsarios vascos en el Mediterráneo medieval. Las aventuras orientales de Pedro de Larraondo (1406-1409)», p. 518; *Corsarios castellanos y vascos*, p. 263-264 i 303-304.

117. M. T. FERRER I MALLOL, «Una flotta catalana contro i corsari nel Levante (1406-1409)», p. 334-344; *Corsarios castellanos y vascos*, p. 265-274 i 297-308.

Però el temps anà passant. Afers més urgents reclamaven l'atenció del monarca, com l'agreuament de les hostilitats amb Gènova i l'empitjorament de la situació a Sardenya, ja que durant l'any 1408 els genovesos s'implicaren més obertament en la guerra d'aquesta illa, i no solament proporcionaren tota l'ajuda financera que fou necessària als sards sinó que, a més, naus genoveses vigilaren les costes de l'illa per impedir el proveïment dels catalans.¹¹⁸

La decisió de dur a terme una expedició militar a Sardenya, que sotmetés definitivament l'illa, es prengué a les Corts de Catalunya, reunides l'estiu de 1408 a Sant Cugat, però el rei no oblidà, per això, el compromís adquirit de netejar el mar de Llevant dels corsaris que impedièn la lliure navegació dels seus súbdits ja que deia «algú de nostres sotsmeses no ych guose exir ni navegar ni fer alguns affers, de què-s segueix gran damnatge».¹¹⁹

La presència dels corsaris sembla que havia afectat realment el comerç amb Llevant. Ja el 1407 se n'havien queixat els arrendadors de l'impost d'*entrades e eixides*, que pertanyia a la Generalitat de Catalunya, i que demanaren una rebaixa del preu establert perquè els ingressos havien baixat per la disminució de l'activitat amb el Llevant. Les seves queixes havien estat recollides pel rei.

Les grans robaries que aquells ladres e cossaris de Metallí han fetes e fan en les mars de Llevant, axí a nostres sotsmeses com a altres qui lurs havers trameten en Cathalunya, en tant que ls mercaders no gosen navegar ne trametre lurs robes e havers en les dites parts de Levant ni devers Levant trametre en Cathalunya per paor de perdre aquelles, de què-s segueix que la major part del preu del dit arrendament qui d'açò exia se pert per la dita raó.¹²⁰

Curiosament, ja que els catalans no acabaven d'armar les seves naus per anar a Metellí, els famosos corsaris que es refugiaven en aquesta illa vingueren a corsejar pel Mediterrani occidental. Tres naus catalanes foren preses a l'entorn de Sicília, després els corsaris arribaren fins a les proximitats de Sant Feliu de Guíxols, i tornaren seguidament cap a Sardenya, on prengueren una altra nau catalana; malgrat que foren perseguits per vaixells armats catalans, no pogueren ésser capturats.¹²¹

Després d'aquesta incursió per la Mediterrània occidental, Pedro de la Randa o Larraondo tornà cap a l'Egeu. Gràcies als documents trobats recentment per Daniel Duran a l'Arxiu de Gènova, tenim constància que el 23 de setembre atacà una nau genovesa a un lloc de la costa

118. A. BOSCOLO, *La política italiana di Martino il Vecchio re d'Aragona*, p. 107 i s.

119. *Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña. Cortes de Cataluña*, publicat per la Real Academia de la Historia, v, Madrid, 1901, p. 178.

120. M. T. FERRER I MALLOL, «Una flotta catalana contro i corsari nel Levante (1406-1409)», p. 344; *Corsarios castellanos y vascos*, p. 273-274 i 310.

121. M. T. FERRER I MALLOL, «Una flotta catalana contro i corsari nel Levante (1406-1409)», p. 345-347; «Transportistas y corsarios vascos en el Mediterráneo medieval. Las aventuras orientales de Pedro de Larraondo (1406-1409)», p. 519-520; *Corsarios castellanos y vascos*, p. 274-276.

turca, situat davant de l'illa de Tenedos, i prop de la de Lemnos, anomenat *Scorpiata*; la nau genovesa, patronejada per Alberto Cicogna, estava carregant en aquesta localitat l'alum que dos mercaders florentins, Pietro Tici i Geronimo di Bartolo, havien comprat a Constantinoble al genovès Filippo Lomellini però, durant l'operació de càrrega, es presentà Pedro de Larraondo «bischahinus, pirata et cursalis maximus» amb tres naus armades amb les quals prengué la nau d'Alberto Cicogna. Per la raó que fos, potser obligat per les autoritats, la tornà, bé que continuà en actitud amenaçadora. Per aquesta causa, el patró de la nau, d'acord amb els mercaders que eren a bord, tallà la corda de l'àncora, es féu a la vela per fugir de Pedro de Larraondo i anà a refugiar-se al port de Quios. S'obrí immediatament un plet del venedor contra el comprador de l'alum i d'aquest contra el patró perquè la càrrega havia quedat a mitges. Només 1.561 càntars i 50 ròtols d'alum brut havien estat carregats a la nau abans de l'atac de Larraondo, i havien quedat al port 3.000 càntars d'alum petit i 438 càntars i mig d'alum de roca; tant el venedor, a risc del qual devia córrer l'alum, com el comprador es consideraven perjudicats i cadascú procurà defensar les seves conveniències en un procés que és interessant per al dret marítim, perquè es tractava d'incompliment de contracte per aplicació de la clàusula de perill de gents.

Bé que davant del venedor de l'alum Pietro Tici sostingué que la fugida del patró era correcta per salvar la nau, en el plet amb el patró no ho veié tan clar i especialment exigí que fes un segon viatge a *Scorpiata* a buscar la resta de la càrrega. Segons el patró, el viatge no era adequat perquè ja era temps d'hivern, afirmació una mica exagerada a mitjan octubre; de tota manera, tenia raó quan recordava que era perillós anar a carregar a una platja, on no hi havia port que protegís el vaixell en cas de mal temps. Pietro Tici, en canvi, no veia cap perill del temps perquè bufaven vents del sud; pel que feia al perill de gents, és a dir, d'atacs corsaris, assegurava que els catalans ja no eren per aquells mars perquè havien tornat gairebé tots a llur pàtria i, a més, no havien atacat els genovesos, cosa remarcable —afegim nosaltres—, perquè de fet hi havia guerra entre genovesos i catalans, els quals sí que havien estat atacats per genovesos, com hem vist abans, el mes de juliol a les costes de Turquia. Pel que feia a Pedro de Larraondo, Pietro Tici procurà tranquil·litzar el patró tot afirmant que no gosaria navegar perquè tenia por dels catalans, notícia que podem interpretar com una al·lusió a la flota que es preparava a Barcelona contra el corsari, que ja era coneguda al Llevant. Tici recordà també que Larraondo mai no havia atacat genovesos, però oblidà que havia atacat la nau del mateix Alberto Cicogna; potser només ho havia fet per prendre les mercaderies dels florentins, però aquesta al·legació tampoc no hauria tranquil·litzat gaire el patró. Tici no aconseguí convèncer Alberto Cicogna. Sabem que aquest havia apel·lat al podestà de Quios, que li havia donat la raó en la seva negativa a complaure Pietro Tici, però ignorem com aquest darrer solucionà el seu problema.¹²²

Sembla clar que degué ésser aquest incident a la costa turca, en el qual els florentins degueren veure una aliança del corsari amb les autoritats turques, la raó del comentari d'una carta

122. Apèndix, doc. 1 i 2. Agraïxo a Daniel Duran la gentilesa d'haver-me permès usar aquests documents.

conservada a l'Arxiu Datini de Prato «é acconcio con lla sua fusta col Turcho: profundilo l'Idio». ¹²³ Però aquesta aliança, si existí, no degué durar gaire.

Cap a aquesta època, capturà al sud de Xipre una nau d'Alexandria procedent del port de Satalia, és a dir, d'Adaliya, a Turquia, carregada de mercaderies de gran valor i en la qual viatjaven 150 musulmans, que foren venuts en terres de Jacopo Crispo, duc de l'Arxipèlag. Els Crispo eren d'origen venecià, però no estaven sotmesos formalment a l'autoritat de Venècia; així i tot, el sultà de Babilònia donà la culpa de l'incident a Venècia i li exigí la devolució dels sarraïns, que eren magribins. La presa efectuada per Pedro de Larraondo causà molts problemes als mercaders venecians que es trobaven en terres del sultà de Babilònia fins que Piloti, que més tard fou cònsol de venecians a Alexandria, aconseguí rescatar els 150 musulmans capturats i portar-los a Egipte. ¹²⁴ Heus aquí com Piloti explica la presa:

Environ l'an M.CCCC et II, soy trouvant ung nomé Pierre de Laranda avecques II siennes naves en Lavant, lesquelx avoit et tenoit très bien en ordre et très bien armée, et alloit en cours contre Cathalains et contre Sarrasins; de quoy il entrevint par son aventure qu'il se truva desoubz l'isole de Cipre envers Sathalie et Candiloro, qui est pays de Turquie. Et du port de Sathalie se leva une nave de Sarrasins, laquel estoit d'Alexandrie et estoit allé en celle pars, et estoit environ de VII C bottes, laquelle nave print ledit Pierre de Laranda. Et comment il la print: il la print chargé de marchandise d'une très grant valeur et avecque C et L Sarrasins. Et subitement s'en alla a Misser Jaque Grispo, duc de l'Arcipielago, auquel seigneur vendit ladicte nave avecques lezdis C et L Sarrasins pour certe quantité d'argent. Puis le dit Pierre avecques ses naves se parti de là. ¹²⁵

Segons la documentació veneciana, l'incident estigué a punt de provocar l'expulsió de tots els mercaders estrangers d'Alexandria i causà una pèrdua de més de 5.000 ducats als mercaders venecians que hi eren. Malgrat que Piloti diu que l'incident s'esdevingué cap a l'any 1402, les negociacions per al rescat dels captius es portaren a terme l'any 1409 i l'advertència de Venècia al duc de l'Arxipèlag perquè no acollís als seus ports les naus de biscaïns i catalans que atacaven sarraïns, perquè provocava represàlies contra els venecians a Alexandria, és de novembre de 1410. ¹²⁶ Per tant, sembla que la captura es degué fer entre 1408 i 1409. Aquesta captura tingué conseqüències fatals per a Pedro de Larraondo pocs anys després, com veurem.

123. F. MELIS, *Documenti per la storia economica*, p. 182.

124. Pierre-Herman DOPP, «Un corsaire du quinzième siècle, Pedro de Laranda», separata de *Bulletin of the Faculty of Arts Fouad I University*, xi, 1949, p. 10-19.

125. L'obra de Piloti fou escrita en llatí per al papa Eugeni IV (1431-1447), però només se n'ha conservat la traducció francesa. Fou publicada per Pierre-Herman DOPP, *Traité d'Emmanuel Piloti sur le Passage en Terre Sainte (1420)*, Lovaina-París, Nauwelaerts, 1958. Sobre Piloti i la seva obra cf. la introducció de P.-H. DOPP. El fragment transcrit es troba a les pàgines 201-202. Cf. també P. H. DOPP, «Un corsaire du quinzième siècle, Pedro de Laranda», p. 10-19.

126. C. N. SATHAS, *Documents inédits relatifs à l'Histoire de la Grèce au Moyen Age*, II, París, 1881, doc. 518. Nicolaiè IORGA, «Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades au XVe siècle, IV, Documents politiques», *Revue de l'Orient Latin* (1899), p. 310-311 i 319; M. T. FERRER I MALLOL, *Corsarios castellanos y vascos*, p. 282-284 i 323-326.

La història dels pelegrins magribins presos i portats a l'Arxipèlag per Pedro de Larraondo s'assembla força a la d'un dels textos de pelegrins musulmans publicats fa temps per Mikel de Epalza. El protagonista d'aquest relat és un alfaquí de Fes, que escriví l'any 1412 i que havia estat captiu a Metellí l'any 1407. Havia sortit de Tunis l'any 1406 o potser el mateix any 1407. S'embarcà en un vaixell d'infidels, és a dir, de cristians, que hagueren de donar fiança i fiadors. Sembla que fou fiador del vaixell cristià una persona que tenia un alt càrrec a Tunis i que era cristià; aquesta persona no és identificada, però probablement era algun cònsol o un cap de milícies. Un bon nombre de pelegrins pujaren a la nau. Després de fer escala en una ciutat cristiana que no és indicada, el vaixell fou atacat. Els musulmans participaren en la defensa del vaixell en què viatjaven, però els cristians es concertaren amb l'enemic i fou abaixada l'antena a meitat de l'arbre; la vela cobrí els musulmans, que no pogueren continuar combatent. Els enemics pujaren dalt del vaixell i buscaren diners. Quedaren captius més de 60 musulmans. Entraren en un port, que no és indicat, on foren tormentats, a ell el llançaren a mar i mataren un dels musulmans. Finalment arribaren a Metellí. Allà els mercaders i la gent de consideració foren posats en una presó i no hagueren de treballar, mentre que els pelegrins foren situats en una altra i hagueren de treballar. Hi estigueren almenys quatre mesos. Durant aquest temps enviaren cartes al sultà turc perquè els ajudés. El sultà amenaçà el senyor de Metellí i demanà el retorn de tots els captius. La major part foren alliberats efectivament, però ell tingué mala sort perquè prèviament l'havia comprat un mercader de Mallorca, que havia adquirit esclaus mahometans i tàrtars. Intentà fugir, però no ho aconseguí i fou assotat. Fou portat a Mallorca on, per indicació del seu amo, escriví al seu germà perquè el rescatés per 200 escuts d'or. Pugué parlar amb un alfaquí que emigrava a Bona amb tota la seva família, a qui explicà tots els seus estudis. L'alfaquí negocià el seu rescat tant a Mallorca com a Bona i, finalment, aconseguí que fos alliberat per 150 escuts; una meitat fou pagada tot seguit i l'altra fou promesa pels fidels musulmans d'un lloc que Epalza identificà amb Ateca, però que ha d'ésser Aitona, perquè a Ateca no hi havia aljama de moros, mentre que Aitona en tenia una d'important. L'alfaquí hi exercí la seva professió dos anys. Finalment, sembla que pogué marxar vers l'any 1412 cap a la seva terra d'origen. Totes les calamitats que havia passat no el varen fer desdir del seu objectiu d'anar a la Meca.¹²⁷

No tindria res d'estrany que el culpable dels infortunis de l'alfaquí innominat fos també Pedro de Larraondo, bé que no sembla que fos el mateix incident del qual hem parlat abans. Aquí els pelegrins magribins són només 60, no són portats als dominis del duc de l'Arxipèlag sinó a Metellí, i qui intercedeix per ells i els fa alliberar no és el sultà de Babilònia sinó el de Turquia. A més, l'incident sembla una mica anterior.

127. Mikel de EPALZA, «Dos textos moriscos bilingües (árabe y castellano) de viajes a Oriente (1395 y 1407-1412)», *Hesperis-Tamuda*, XX-XXI (Rabat, 1982-1983), p. 25-112, concretament p. 89-105 i la introducció. Són dos textos d'autors diferents, conservats en un manuscrit de la Biblioteca March Servera de Mallorca, que foren escrits en àrab i traduïts al castellà per moriscos. Entre el text escrit en àrab i la traducció castellana passaren dos segles.

5. Armament d'una flota catalana de defensa marítima al Llevant

El problema de seguretat per al comerç català a tot el Mediterrani, i particularment al Llevant, s'agreujà a partir de 1409. No era degut només a la presència de Pedro de Larraondo sinó també a l'hostilitat creixent dels genovesos. A final de gener de 1409 havia arribat a Ragusa la notícia que set vaixells catalans havien estat capturats per genovesos després d'haver-los perseguit fins a Rodes.¹²⁸ Potser dins d'aquest compte hi entrava el vaixell de Joan Baster, de Cotlliure, robat pel genovès Bartolomeo Pinello, segurament prop d'Alexandria perquè el rei Martí presentà una reclamació al sultà de Babilònia. El cònsol de catalans a Alexandria, que havia de presentar la carta, havia de dir al sultà, si no el veia gaire ben disposat a fer justícia, que no s'estranyés si els seus súbdits atacaven els genovesos en el seu mateix port en resposta als atacs que estaven rebent.¹²⁹

Els venecians, enemics tradicionals dels genovesos, també se sentien amenaçats i a la fi de gener de 1409 decidiren l'armament immediat de cinc galeres. Unes instruccions destinades al capità del Golf, al qual s'havia encarregat portar un ambaixador a Tana, li recomanaren d'evitar els pirates bascos i catalans bé que, si els trobava, podia perseguir-los. Segons els venecians, Larraondo es trobava llavors a Gal·lípoli i per això temien que atacés les naus venecianes que anaven a Tana. Els temors dels venecians es van complir ja que Pedro de Larraondo va capturar la nau de Bartolomeo Papaçono el juliol del mateix any. Per protegir els vaixells mercants venecians, el dux de Venècia ordenà al dux de Creta que s'informés constantment de l'activitat dels bascos i que, segons les notícies, permetés la continuació del viatge a les naus venecianes que anaven a Síria o les obligués a embarcar ballesters. Un any després, els venecians ja no se sentien amenaçats i asseguraven que Larraondo es comportava molt bé amb ells *verbo et opere* i els feia tota mena de *complacentias*. El dux Michele Steno volia que les autoritats de Creta li fessin algun honor per aconseguir que perseverés en aquesta actitud.¹³⁰

Precisament, a causa de la presència de corsaris i vaixells armats al Mediterrani oriental i l'actitud cada vegada més hostil dels genovesos, que estava degenerant en guerra no declarada, els mercaders catalans interessats en el comerç amb Llevant es posaren d'acord, el febrer de 1409, per armar dues galeres, amb les mateixes condicions que els vaixells de guerra, i portar les seves mercaderies a Beirut i a altres llocs de Síria.¹³¹

128. Barisa KREKIC, *Dubrovnik (Raguse) et le Levant au Moyen Age*, París, École Pratique des Hautes Études, Sorbonne, VI section, 1961, p. 255.

129. ACA, Cancelleria, reg. 2187, f. 47v i 48r (1409, gener, 7).

130. N. IORGA, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades*, IV, p. 304. F. THIRIET, *Regestes...*, II, p. 84-85, núm. 1341 i 1348. M. T. FERRER I MALLOL, *Corsarios castellanos y vascos*, p. 281 i 321. No tenim notícies de pirates catalans en aigües del Llevant en aquest moment. Sobre el canvi d'actitud dels venecians: Archivio di Stato di Venezia, Duca di Candia, Receptarum (Ducali e Diversorum), B. 1, frammento 6, f. 41v-42r (1410, gener, 24). Dec aquesta notícia a Daniel Duran.

131. ACA, Cancelleria, reg. 2188, f. 4r-5r i 69v (1409, febrer, 11 i 13, i juny, 8). C. CARRÈRE, *Barcelona, 1380-1452*, I, p. 309. Cf. abans, el text corresponent a la nota 80.

Els mercaders barcelonins aconseguiren, a més, que durant la primavera de 1409, la Generalitat de Catalunya armés tres naus per a la defensa marítima, malgrat l'esforç de guerra que s'estava fent a Sardenya; les naus havien d'ésser acompanyades per tres galeres armades per la ciutat de Barcelona.¹³²

Precisament llavors, l'abril de 1409, els consellers de Barcelona informaren el Consell de Cent que Pedro de Larraondo navegava amb una petita flota de tres naus i tres galeres pels mars de Nàpols, on havia estat atacant i robant catalans.¹³³

Finalment, les tres galeres i les tres naus sortiren de Barcelona el 4 de juny de 1409.¹³⁴ La flota catalana coincidí al mar amb una de genovesa organitzada per Boucicault per a dominar una insurrecció a Quios, cosa que aconseguí aquell mateix juny.¹³⁵ Tenim poca informació sobre l'actuació de la flota. Les fonts documentals catalanes, generalment tan abundoses, són més escasses en els darrers temps del rei Martí l'Humà. La mort del seu únic fill i hereu afectà molt el monarca i de retop la producció documental. Amb la mort del monarca, el maig de 1410, es van tancar els seus registres de cancelleria. Durant tot l'interregne, fins a 1412, ens veiem privats, doncs, de registres de cancelleria, font fonamental d'informació per als historiadors. El període 1409-1433 també és molt pobre en documentació a l'Arxiu Municipal de Barcelona; manquen moltes de les actes de les reunions del Consell de Cent o de comissions restringides en el Llibre del Consell.¹³⁶ Malgrat aquesta falta d'informació per banda catalana, sabem per documentació genovesa i per cròniques de diversa procedència que la flota de 1409 no reeixí en l'objectiu principal de capturar Pedro de Larraondo o destruir el seu estol corsari i que aquesta fita no s'aconseguí fins dos anys després.

Els *Annales Genuenses* del cronista genovès Giovanni Stella ens proporcionen el relat d'un atac de set vaixells catalans que bombardejaren Quios el juliol de 1411, que foren perseguits per naus armades locals i de Mitilene fins a Alexandria, i d'una batalla naval, dins del port d'Alexandria, entre set naus catalanes i un cert nombre de naus i galeres armades genoveses de Quios i de Mitilene.¹³⁷ La data no permet identificar aquesta flota catalana amb la de Pere

132. AHCB, *Llibre del Consell*, 28, f. 196r-197r (1409, abril, 12). Sobre els detalls d'aquest armament cf. M. T. FERRER I MALLOL, «Una flotta catalana contro i corsari nel Levante (1406-1409)», p. 347-350; *Corsarios castellanos y vascos*, p. 276-281 i p. 312-321.

133. AHCB, *Llibre del Consell*, 28, f. 116v-117r (1409, abril, 12), comentat a M. T. FERRER I MALLOL, «Una flotta catalana contro i corsari nel Levante (1406-1409)», p. 347.

134. *Manual de novells ardis vulgarment appellat Dietari del Antich Consell Barceloní*, I, a cura de Frederic SCHWARTZ I LUNA i Francesc CARRERAS I CANDI, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1892, p. 161.

135. Georgius STELLAE, *Annales Genuenses*, «Rerum Italicarum Scriptores», publ. per L. MURATORI, XVII, Milà, 1730, col.l. 1218; Philip P. ARGENTI, *The occupation of Chios by the Genoese and their administration of the island 1346-1566 described in contemporary documents and official dispatches*, Cambridge, Cambridge University Press, 1958, I, p. 162-164, i també G. PISTARINO, «Chio dei Genovesi», 54-57 i M. BALARD, *La Romanie genoise*, p. 492-493.

136. M. T. FERRER I MALLOL, «Una flotta catalana contro i corsari nel Levante (1406-1409)», p. 348-352.

137. Johannes STELLAE, *Annales Genuenses* (continuació dels de Giorgio Stella, cit.), col.l. 1238-1240; Philip P. ARGENTI, *The occupation of Chios by the Genoese*, p. 166; Laura BALLETO, «Chio dei Genovesi tra rivolta maonese, corsari catalani ed attachi veneziani», *Anuario de Estudios Medievales*, 24, 1994, p. 481-486.

Desvall, perfectament datable el 1409, i sembla poc probable que s'armés una altra flota oficial en ple interregne; sembla que alguns mercaders barcelonins que comerciaven amb Llevant armaren les seves naus, s'uniren en comboi per defensar-se i es venjaren dels atacs repetits que havien sofert, amb gravíssimes pèrdues econòmiques, per obra dels corsaris que es refugiaven a Quios i a Mitilene.

Un document conservat a Gènova, que explica l'incident, ens proporciona el nom de dos patrons d'aquestes set naus catalanes: un era Jaume Fogassot i l'altre, Francesco d'Asti, segurament d'origen piemontès, però ciutadà de Gènova, que potser havia noliejat la seva nau a algun català.¹³⁸ Jaume Fogassot, que era un mercader de Barcelona molt lligat al comerç amb Llevant,¹³⁹ era el capità del petit estol. No sabem els noms dels altres patrons de les cinc naus restants, podrien ésser qualsevol dels mercaders que freqüentaven les rutes de Llevant aquells anys: Nicolau Pujalt, Francesc Josep, Bernat Amat, etc.¹⁴⁰ Sabem, però, per la crònica de Giorgio Stella que almenys dues de les set naus catalanes havien estat preses abans a genovesos i que, quan la flota lígur les recuperà, hi havia encara a l'interior alguns genovesos encadenats. Ignorem si aquestes dues naus eren les que la flota catalana havia pres a Pedro de Larraondo, que efectivament fou capturat per aquesta flota de Jaume Fogassot, o bé eren vaixells mercants genovesos; en aquest darrer cas potser també caldria descomptar les dues naus de Larraondo de les set naus de les quals parla el document i la crònica de Stella. El nucli autènticament català d'aquesta flota es redueix, doncs, a un màxim de quatre galeres, si només descomptem la de Francesco d'Asti i les dues preses a genovesos, o bé a només dues, si també descomptem les naus de Larraondo.

Segons Stella, aquestes set naus atacaren l'illa de Quios amb bombardes. Els genovesos que s'hi trobaven per a comerciar i els habitants de l'illa armaren ràpidament cinc naus mercants amb 800 homes i amb queviures per a dos mesos, sota la capitania de Paolo Lercari i Battista de Franchi per perseguir-los. A aquestes cinc naus s'uní una galera cedida pel senyor de Mitilene. La petita flota sortí de Quios el 18 de juliol i arribà a Rodes dos dies després, el 20 de juliol. A Rodes, els genovesos saberen que la flota catalana s'havia dirigit a Alexandria i ells també s'hi adreçaren. Arribaren a aquest port el 24 de juliol i hi trobaren les naus catalanes, però com que ja fosquejava no les pogueren atacar. La lluita entre totes dues formacions, dins del port,

138. Francesco d'Asti havia passat el control de l'Officium Maris de Gènova, amb la seva nau, els anys 1408 i 1409, aquest últim any per a anar a Flandes: M. T. FERRER I MALLOL, «Dos registres de l'Officium Maris de Gènova (1402-1403, 1408-1410)», *Atti del I Congresso Storico Liguria-Catalogna* (1969), Bordighera, Istituto Internazionale di Studi Liguri, 1974, p. 48 i 50. Cf. també R. DOEHAERD i Ch. KERREMANS, *Rélatons commerciales entre Gênes, la Belgique et l'Outremont 1400-1440*, Brussel·les i Roma, Institut Historique Belge de Rome, 1952, p. 33, doc. 31.

139. C. CARRÈRE, *Barcelona, 1380-1462*, I, p. 159, 291.

140. Sobre aquests patrons cf. C. CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462*, I, p. 159, 291; M. DEL TREPPO, *I mercanti catalani e l'espansione della Corona d'Aragona del secolo XV*, apèndix 1, p. 608-637; D. COULON, *Barcelone et le grand commerce d'Orient au Moyen Age*, tesi doctoral cit., III, apèndix 1.

començà el diumenge 26 i durà pràcticament un mes. La crònica genovesa ofereix una narració detallada dels diversos incidents d'aquesta llarga lluita i dels intents mutus d'incendiar els vaixells de la part contrària. La crònica no amaga que els genovesos tingueren molts morts i ferits durant la lluita, i que per això hagueren de reagrupar el personal en les tres naus més grosses. Els catalans també devien haver tingut pèrdues o temien tenir-les i, sobretot, devien voler preservar el ric carregament d'espècies que duïen. Per aquest motiu enviaren un missatger a l'estol genovès que oferí tornar les naus genoveses que havien pres i abandonar la batalla; els genovesos acceptaren la proposta, malgrat que digueren que el que els havia estat pres no tenia un gran valor. Després d'aquest acord, dues de les naus catalanes intentaren sortir del port la nit del 5 d'agost, però no ho aconseguiren i quedaren embarrancades. Sembla que, per aquesta causa, els genovesos ja no es consideraren obligats a respectar el compromís assumit i les hostilitats continuaren vint dies més. Els genovesos recuperaren les dues naus que els havien estat preses prèviament, amb uns cent tripulants catalans i d'altres nacionalitats, a més dels presoners genovesos que ja he esmentat. A més, la flota lígur s'apoderà d'una altra nau genovesa, que devia ésser la de Francesco d'Asti, mentre que els catalans aconseguiren prendre una nau genovesa i, segons Stella, vengueren les seves a les autoritats locals.

Sembla que el govern d'Alexandria estava molt irritat per la batalla que es va desenvolupar al seu port entre catalans i genovesos, i es mostrà particularment hostil envers els genovesos; uns missatgers genovesos enviats a les autoritats locals foren retinguts i sembla que l'estol genovès hagué de marxar sense que haguessin estat alliberats. Segons el document genovès, que és una carta del lloctinent i d'altres autoritats genoveses al marquès de Monferrato, els catalans havien negociat amb les autoritats locals que els acollissin a canvi de donar-los la meitat de les espècies que portaven, valorades en 80.000 monedes d'or. Finalment, els genovesos, que havien exhaurit les provisions de queviures, es retiraren el 25 d'agost, després de cremar dues de les naus recuperades, de les quals havien tret, prèviament, béns valorats en 10.000 monedes d'or i la tripulació. Però, d'aquesta tripulació, foren penjats els que eren catalans perquè gosaren rebaixar els mèrits dels genovesos. També s'endugueren a Rodes la nau de Francesco d'Asti.¹⁴¹

La crònica de Giorgio Stella no menciona la causa desencadenant del conflicte, que era Pedro de Larraondo. L'esmenten, en canvi, el document genovès que ja he comentat i la crònica d'Emmanuel Piloti. Segons Piloti, que fou cònsol de venecians a Alexandria després d'aquests esdeveniments, Pedro de Larraondo fou capturat per catalans;¹⁴² és possible que les naus catalanes l'haguessin trobat a la ruta de Síria i que l'haguessin perseguit i capturat prop de Quios. Un cop allà degueren aprofitar l'ocasió per a castigar l'illa, refugi del corsari. Altrament sembla

141. J. STELLAE, *Annales Genuenses*, col.I. 1238-1240. Laura BALLETO, «Chio dei Genovesi tra rivolta maonese, corsari catalani ed attachi veneziani», 24 (1994), p. 481-486; M. T. FERRER I MALLOL, *Corsarios castellanos y vascos*, p. 285-286 i 326-331.

142. P.-H. DOPP, *Un corsaire du quinzième siècle, Pedro de Laranda*, p. 19-20.

una mica estrany que naus mercantils provinents, segurament, de Beirut, haguessin fet una marrada per anar a atacar Quios, quan portaven una càrrega tan preciosa. El document genovès diu que el comandant de la flota catalana, Fogassot, acusà Pedro de Larraondo davant l'emir d'ésser autor de diversos delictes contra sarraïns, referint-se, segurament, a la captura de la nau d'Alexandria per la qual hagueren de pagar els venecians. La narració del document genovès i la de Piloti coincideixen, doncs, perquè segons aquest darrer els catalans lliuraren Larraondo al sultà d'Egipte; sens dubte pensaren que, al mateix temps que el castigaven, es congraciaven amb el sultà. Segons la carta genovesa, Pedro de Larraondo admeté la seva responsabilitat en la captura dels magribins que anaven en la nau d'Alexandria i prometé indemnitzar els danys que hagués causat, però al·legà que els catalans li havien pres tot el que tenia, incloent-hi els béns robats a la nau musulmana. Per aquest motiu, segons la carta genovesa, l'almirall d'Alexandria confiscà l'altra meitat de les espècies dels catalans i envià, encadenats, Fogassot i Larraondo al sultà. Els genovesos tenien l'esperança que podrien obtenir la llibertat de Pedro de Larraondo intercanviant-lo amb un emir que havia estat capturat per Marino Usodimare, patró de la galera de Mitilene. Els genovesos demostraren la seva satisfacció perquè els catalans havien perdut les naus i les espècies.¹⁴³

En realitat sembla que el resultat del combat no fou bo per a cap de les parts. Els genovesos havien recuperat dues naus que els havien pres els catalans, però les cremaren abans de marxar; la tercera nau que s'endugueren també era genovesa, bé que formava comboi amb les catalanes. Jaume Fogassot i els seus companys, que havien hagut de repartir la tripulació originària a les naus preses, no pogueren mantenir els guanyys i les perderen. De les que semblen pròpies, dues encallaren a terra, les que portaven el carregament d'espècies; les altres dues, que no sabem si eren catalanes o eren les de Larraondo, sembla que foren finalment cremades. També hagueren de cedir la meitat de les espècies a les autoritats locals per a obtenir la seva protecció. Si perderen o no totes les espècies que portaven, com afirma la carta genovesa, és una cosa que ignorem de moment, perquè el document genovès no reflecteix el final del conflicte. Tenim la impressió que la crònica de Stella recull millor la realitat del que s'esdevingué, mentre que la carta al marquès de Monferrato exposa notícies transmeses a través de diverses persones, que recullen, només, les primeres impressions del conflicte, bé que conté informacions molt interessants.

A Gènova, la batalla al port d'Alexandria originà plets, un dels qual s'allargà fins al 1425. La nau de Francesco d'Asti, recuperada a Alexandria per la flota genovesa, fou subhastada per eixugar les despeses fetes per l'armada a Quios. La comprà Battista de Franchis, un dels protagonistes de la batalla, que la reparà; però quan es trobava a Caffa rebé ordre de Gènova de restituir-la perquè Francesco d'Asti s'havia compromès a respectar algunes ordres de Gènova.

143. N. IORGA, «Notes et extraits pour servir à l'Histoire des Croisades au xv siècle», p. 517-518, publicat per M. T. FERRER i MALLOL, *Corsarios castellanos y vascos*, p. 326-328.

Battista de Franchis restituí la nau, però interposà un plet pels perjudicis que havia rebut en la «felice armada» feta a Quios «contra nonnullos Catalanos piratas et inimicos comunis lanue».¹⁴⁴

Per als catalans, la captura de Larraondo fou una compensació per les pèrdues sofertes. No sabem quina sort fou reservada a Jaume Fogassot. No torna a aparèixer entre els patrons que anaren a Llevant a partir d'aquesta data, almenys pel que se sap fins ara. Malgrat que el document genovès presenta unes expectatives favorables per a la llibertat de Larraondo, sabem per Piloti que el sultà, finalment, l'executà, després d'haver intentat fer-lo convertir a l'islam.¹⁴⁵

Depuis, Pierre de Larenda, Biscain, avecque deux ou trois naves, alloit contre poyens et contre Cathelains. Par telle manière que Cathelains avecque leur naves le prindrent, et si le portarent en Alexandrie et là le donnarent au souldain.

Depuis Zorzila de Salonicque avecque Il galiottes alloit contre payens et grant dompmage leur fist. Lequel Zorzila, soy trouvant desoubz Damiata, prinst Gazara et desmonta en terre pour conquerer. Mais sez compagnons l'abandonnarent et le laissarent en terre, et lez Sarrasins le prindrent et si le portarent au souldain.

A celle fois le souldain commanda que Pierre de Laranda et le dit Zorzila fussent taillié par travers, et qu'ilz fussent temptés de renoyer la foy crestienne et le souldain leur donroit la vie. Mais ilz ne volurent oncques consentir, mais tousjours se tindrent fort alla foy crestienne. Et quant le souldain vei ce, il lez fist taillier par travers, et ainsi fenirent leur vie.¹⁴⁶

Hi ha encara una altra versió del final de Pedro de Larraondo. Pero Tafur, que visità Egipte el 1437, uns vint-i-cinc anys després d'aquests esdeveniments, ofereix una altra narració de la fi de Pedro de Larraondo, que acabà també en execució, però després d'un temps de servei al sultà. L'execució fou després de negar-se a abraçar l'islam, per la qual cosa fou considerat màrtir pels cristians d'Egipte; en temps de Tafur es creia que feia miracles. Com ja he dit abans, Larraondo hauria estat protagonista d'un variat cicle vital: de patró de nau comercial hauria passat a pirata, després a mameluc i finalment a màrtir de la fe; ja en l'altra vida, hauria completat aquestes activitats tan diverses fent miracles.¹⁴⁷

144. Crec que cal situar en el context de l'incident del port d'Alexandria aquesta notícia que reporta Laura Balletto a *Fra Genovesi e Catalani nelvicino Oriente*, en aquest mateix volum, nota 31.

145. P.-H. DOPP, «Un corsaire du quinzième siècle, Pedro de Laranda», p. 19-20 de l'extret. M. T. FERRER, *Corsarios castellanos y vascos*, p. 288-289.

146. P.-H. DOPP, *Traité d'Emmanuel Piloti*, p. 221-222.

147. M. JIMÉNEZ DE LA ESPADA (ed.), *Andanças e viajes de Pero Tafur por diversas partes del mundo avidos (1435-1439)*, reed., Barcelona, El Albir, 1982, p. 112-116; M. T. FERRER I MALLOL, «Transportistas y corsarios vascos en el Mediterráneo medieval. Las aventuras orientales de Pedro de Larraondo (1406-1409)», p. 522-524; *Corsarios castellanos y vascos*, p. 289-292, on s'inclou el text de Tafur.

6. Conclusions

Pel que fa als incidents de cors i pirateria podem dir, en conclusió, que en les primeres dècades del segle XIV el balanç fou totalment advers als catalans, que encara no havien assumit aquesta mena de guerra contra els cristians. A la fi del segle XIV, les coses canviaren molt, a causa de la llarga confrontació amb Gènova, que havia fet proliferar els corsaris. Els corsaris van assumir una bona part del pes de les hostilitats durant els períodes de guerra oberta i, com que els tractats de pau no van solucionar els problemes existents entre totes dues nacions, l'hostilitat va continuar manifestant-se durant els períodes de pau, a través dels incidents de cors o de pirateria que, com he dit abans, són difícils de diferenciar. Això explica que, a la fi del segle XIV, els catalans s'haguessin guanyat una fama molt estesa de corsaris. Aquesta mala fama era força merescuda a l'Occident, bé que no sabia dir si les captures efectuades pels catalans superaven les dels genovesos. De fet, quan se signaven tractats de pau i s'intentava fer un estat de comptes, s'arribava a la conclusió que els danys d'una banda i de l'altra eren força equilibrats. A la Mediterrània oriental l'activitat corsària dels catalans era molt menor, però atès que per banda musulmana s'identificava tota la península hispànica amb els catalans, ells pagaven per tots els corsaris peninsulars. A més, el tradicional exercici del cors contra els països del Magrib també tenia repercussions adverses als països del sultanat de Babilònia. Les represàlies per les pròpies accions corsàries i els danys rebuts d'altres corsaris, especialment genovesos, van produir greus danys al comerç amb Llevant, que era la base més important del comerç de Barcelona.

En el segle XV, quan el focus de pirateria i cors que s'havia desenvolupat al voltant de Sardenya, per causa de la guerra a l'illa, ja havia desaparegut, la política d'intervenció a la Mediterrània oriental d'Alfons el Magnànim comportà la presència de flotes i de corsaris catalans en aquella regió, amb els perjudicis consegüents per al comerç.

1408, octubre, 4. Quios

Pietro Tici, mercader de Florència, es presenta davant el podestà i governador de Quios per respondre a la protesta presentada contra ell per Pasquale di Pontremulo, burgès de Quios, com a factor de Filippo Lomellini, ciutadà de Gènova. Aquest darrer havia venut 5.000 càntars d'alum al dit Tici i a Geronimo de Bartolo, florentí també. Pietro Tici noliejà la nau patronejada per Alberto Cicogna per anar a buscar l'alum comprat a Scorpiata, a la costa de Turquia, on durant els dies 21-23 de setembre carregà 1.561 càntars i 50 ròtols d'alum brut i deixà al lloc 3.000 càntars d'alum petit i 438 càntars i mig d'alum de roca, la qual cosa resultava perjudicial per al venedor. Segons Pietro Tici, la marxa deixant part de la càrrega no fou voluntària sinó obligada per la necessitat de fugir de Pedro de Larraondo que havia atacat la nau mentre carregava. La nau anà a refugiar-se al port de Quios, on Pietro Tici intentà obligar el patró perquè fes un nou viatge a Scorpiata a recollir la resta de l'alum, però aquest, que no volia anar-hi, apel·là al podestà de Quios, qui li donà la raó.

ASG, Notai Antichi, Giovanni Balbi (busta 603), doc. 385

Petrus Tici, de Florentia, mercator, in iure constitutus et in presentia spectabilis ac circumspecti viri domini Bartholomei de Prementorio, honorabilis potestatis et gubernatoris civitatis et insulle Syi, occaxione cuiusdam tallis quallis scripture in modum protestacionis taliter qualiter factis et depoxitis coram vobis, prefato domino potestate, et in curia vestra per Pasqualem de Pontremullo, burgensem Sii, asserentem se factorem et negociatorem gestorem Filipi Lomellini, civis Janue, contra dictum Petrum. Quiquidem talli qualli protestacioni et questioni in ea opponendo, respondendo et obiciendo dicit dictam tallem quallem protestacionem esse nulla nulliusque roboris valoris eficacie vel moniti, cum sit facta a persona non legitima et cum qua^a

^a «Qua», interlineat.

dictus Petrus nichil habet agere, ut patet vigore instrumenti publici celebrati et compositi inter dictum Filipum Lomelini, vendictorem, et dictum Petrum et Jheronimum Bartoli de Florentia, emptores, celebrati et compositi manu Quilici Arditi, notarii publici, occasione vendicio dictorum aluminum, de quibus fit mencio taliter qualiter in dicta talli qualli protestacione. Quod instrumentum in publicam formam exarctum per dictum Quilicum exhibet et producit ad probationem supradictorum, consentiens etc.

Secundo vero excipit quod presupposito, sed non concesso, quod dicta tallis quallis protestacio foret facta a persona legiptima quod nichil relevas, cum dictus Petrus, una cum dicto lheronimo socio suo, attendiderant eaque promixerant vigore et ex forma dicti instrumenti empcionis et vendicionis dictorum aluminum dicto Filipo vendictor predicto.

Non obstante quod per dictum Pasqualem dicitur in dicta talli qualli protestacione quod dictus Petrus, cum quadam navi per ipsum naulizata, patronizata per Albertum Ciconiam,^b accesserit ubi omnia dicta allumina dictus Filipus habebat et ex ipsis alluminibus dictus Petrus in dicto loco iam habuerit a dicto Filipo sive ab alio eius nomine cantaria mille quingenta sexaginta unum et rotullos quinquaginta alumini bruti et quod,^c habitis dictis aluminibus, dictus Petrus indebite et iniuste de dicto loco in salutato hospite cum dicta navi recessit, dimissis per eum in dicto loco cantariis tribus milibus aluminum minorum et cantariis quadringentis triginta octo cum dimidio reliquorum aluminum de rocha restantium ad habendum ad complementum dictorum cantariorum quinque millium, quod credit in maximum dampnum et prejudicium, interesse et detrimentum dictorum Filipi et Pasquallis ac dictorum aluminum. Ideo, dictus Pasquale, dictis nominibus et quolibet dictorum nominum, cum instancia quod ea potest et omni iure, via, modo et forma quibus melius potest, protestatur contra dictum Petrum, ibi presentem, audientem et intelligentem, quod vadat ad recipiendum dicta alumina, videlicet cantaria tria milium minorum et quadringenta triginta milium octo alumina de rocha vel plus ut supra [dicitur].

Quia salva gratia dicti Pasquallis, asserentis factoris et negociorum gestoris, non recessit in salutato hospite de dicto loco Schorpiate sed eo iniuncto et compulso et iusto impedimento gentium cum veritas sit quod, eo existente in dicto loco Schorpiate sive in plagia maris dicti loci Schorpiate cum dicta navi patronizata per dictum Albertum Ciconiam et ibi moram transisset per dies tres de mense [supra] proxime preteriti, scilicet vigesima prima, secunda et tertia die dicti mensis et dictis diebus continue honerasset et carigasset ex dictis aluminibus cantaria mille quingentorum sexaginta unum etc., supervenit ibi in dicto loco Petrus de Laranda, biscahinus, pirata et cursalis maximus, cum tribus navibus armatis, que sine moram dictam navim dicti Alberti Ciconie piratico modo accepit et per vim postquam restituta dicta navi per eum dicto Alberto, patrono predicto, ex toto alia vice voluit accipere et se dominum facere de dicta navi contra voluntate dicti Alberti, patroni predicti, et dictorum aliorum mercatorum et alio-

^b Segueix «as» ratllat.

^c Segueix «deratita».

rum existentium in dicta navi. Qui dictus Albertus, patronus predictus, advisatus, una cum dictis omnibus mercatoribus existentibus in dicta navi, quod dictus Petrus de Laranda, biscahinus, de novo piratico modo dictam navim accipere et capere volebat, de consilio omnium mercatorum existentium in dicta navi, incissit ancoras dicte sue navis et velificavit seu extensis vellibus dicte navis recessit de dicto loco Scorpiate et venit cum dicta navi in portu Sii ad salvamentum et hoc ob mectu dicti Petri de Laranda, cursalis et pirrate predicti, quod metum fuit iustissimum, quia cecidisset in quemlibet virum constantissimum. Propter quod dictus Pasquallis, dicto aserto nomine, non potest dicere quod de dicto loco recessit in salutato hospite, sed iusto impedimento gentium, quamobrem dictis non tenetur ire modo^d ad recipiendum dicta alumina restancia. Quod hoc sit verum, hoc probatur per dictum instrumentum empcionis et vendicionis ibi dum dicit «salvo semper iusto Dey, maris et gentium impedimento», ad probationem eius etiam dictum instrumentum exhibet et producit, consentiens et cetera. Quare ratione et occaxione supradicta, dictus^e Pasqualis, dicto aserto nomine, non potest de iure^f protestari dicto Petro de omni dampno, interesse et expensis ipsorum Filipi et Pasquallis et de omni detrimento et deterioratione sive consumatione dictorum aluminum et quod de cetero dicta alumina curant, sint et stent supra dictum Petrum et ad ipsius Petri rixicum, periculum et fortunam et non dictorum Filipi et Pasquallis et hocque de iure non debent stare,^g ratione et causa legiptima supradicta.

Propterea dicit dictus Petrus, ad corroboracionem iurium suorum et contra dictam tallem quallem protestacionem, quod convenit dictum Albertum, patronum predictum, coram prefato domino potestate et ab eo requirit quod, cum dicta navi reddere deberet ad dictum locum Scorpiate causa levandi supradicta alumina restancia in dicto loco et quod sic compeleretur et constringeretur per dictum dominum potestatem, qui prefactus dominus potestas, audita requixione dicti Petri et responsione dicti Alberti, patroni predicti, negantis se de iure redere debere cum dicta sua navi ad dictum locum causa levandi dicta alumina restancia et hoc causa et occasione superius dicta breviter, absolvit dictum Albertum patronum a petitione et requixione dicti Petri.

Ad probationem quorum dictus Petrus exhibet et producit quoddam manuale signatum de foris «per A», in quo continetur dicta requixitio dicti Petri, necnon responsio dicti Alberti, patroni predicti, ac sentenciam prefacti domini potestati et etiam plura allia acta, facta et agitata in dicta causa, extracta de actis publicis curie Chii manu Johannis Balbi, notarii et scribe dicte curie, necnon exhibet et producit ad corroboracionem iurium suorum et contra dictam tallem protestacionem in uno manuale signato de foris «per A» et unam protestacionem factam per eum sive unum protestum dicto Alberto, patrono predicto, sive contra eum cum quampluribus

^d «Modo», interlineat.

^e Segueix «assertus», ratllat.

^f «De iure», interlineat.

^g Segueix «causa?», ratllat.

actis et processibus extractis manualis Johannis Balbi, notarii et scribe curie Chii, consentiens etc. de actis publicis curie Chii etc.^h

Et predicta etc.ⁱ Sub reservacione etc.^j Offerens se paratum semper et quodcumque erit ey possibile, ire ad accipiendum dicta alumina restancia in dicto loco, sed quia ad presens est tempus iemallis, quod non est abille ad eundum ad accipiendum in dicto loco Scorpiate dicta alumina,^k quia est plagia et non portus, qua occaxione non posset non reperire navem aliquam que vellet illuc accedere vel navigare. Ideo protestatur quod per eum non remaneat nec unquam remansit quia ratione et causa dicta allumina non debent stare rixico et fortuna dicti Petri sed dicti Filipi, propter quod protestatur quod dicta allumina bene custodientur et salventur quia, cum erit tempus habille, quod dictus Petrus possit ire ad accipiendum ea, intendit ire et ea recipere debere et in casu quo dicta alumina pateretur aliquod dampnum et etiam quod non consignarentur dicto Petro, ut dictus Filipus tenetur et debet vigore et ex forma dicti instrumenti superius exhibiti, protestatur contra dictum Filipum et contra quamcumque personam que [eam] de iure et possit de omni pena contenta in dicto instrumento dicte empconis et vendicionis et de omni alio suo dampno, interesse et expensis que sibi acaderet occasione et causa supradicta.

MCCCCVIII, diem IIII octobris.

Deposita in iure et in presencia domini Guirardi Spelte, iuris utriusque periti, vice egredii dicti domini potestatis quod dictum Petrum, qui ut supra exhibuit^l presentem me notarium.^m Qui dominus vice predicta admittit si in quantum de iure veniant admitenda et non aliter nec alio modo.

2

1408, octubre, 18. Quios

Declaració feta per Pietro Tici en nom propi i de Geronimo Bartoli davant el podestà de Quios responnent a la declaració del patró Alberto Cicogna de 16 d'octubre. Reconeix que el patró féu el que calia a la sortida de Constantinoble i que portava l'armament reglamentari. No està del tot d'acord en la sortida precipitada de Scorpiata per por de Pedro de Larraondo, però en el cas que això fos justificat, no és cert que no pugui tornar-hi per a recollir la resta d'alum per causa de l'hivern i reclama que hi vagi; el temps és hàbil per a la navegació i no hi ha naus cata-

^h Segueix un espai en blanc per a completar la fórmula.

ⁱ Segueix un espai en blanc per a completar la fórmula.

^j Segueix un espai en blanc per a completar la fórmula.

^k «Dicta alumina», interlineat.

^l Segueix «qui dominus vice predicta admissi», ratllat.

^m Segueix «et», ratllat.

lanes, que ja tornaren a llur pàtria i no causaren cap dany als genovesos; a més, les naus dels biscainos no podran navegar per temor dels catalans i tampoc no han causat mai danys als genovesos.

ASG, Notai antichi, Giovanni Balbi (busta 603), doc. 395.

[...] nec est timor ymmo tempus est habille australis nec propterea naves catalanorum se in his oris reperiuntur, ymmo pluribus et diversis dich iam recesserunt et abierunt ad reditum eorum patrie nec aliquod dampnum ianuensibus vel alicui connationali intulerunt, etiam quia naves biscalinorum non possunt navigare quia, ut publicum et notorium est, simple cura que etiam cavent metu dictorum catalanorum, etiam quia nunquam aliquod dampnum ianuensibus intulerunt, et sic deficit causa timoris quia deficiente causa deficit et effectum [...]

3

1408, octubre, 24. Barcelona

Un grup de mercaders catalans exposa al rei Martí l'atac, l'expoliació i l'abandó a la costa turca sofert per obra del genovès Gregorio Cigala quan, després de sortir de Beirut amb la nau patronejada per Jaume Marí, es trobaven a la costa meridional d'Anatòlia, a la zona dita «mar de Scandelor». Foren salvats de caure en mans dels turcs per un vaixell venecià que passava casualment per allà. La nau era carregada d'espècies, teixits de seda, un esclau i altres mercaderies. Demanen al rei d'exigir indemnització a les autoritats genoveses ja que hi ha pau entre tots dos països.

AHCB, Borradors de lletres, lligall 2, anys 1400-1439.

Molt alt e molt poderós príncep e senyor,

A la vostra gran magnificència humilment supliquen e exposen los vostres subjectes e mercaders cathalans, ara novellament per janoveses dampnificats e dels quals davall se fa menció, dient, senyor, que lo primer dia del mes de juliol proppassat en Jacme Marí, ciutadà de Barcelona,^a lo qual patronegava una nau de la qual eren parssonés en Guillem Pugades, Girardo de Doni, Francesch de Casasaga, Guillem de Fenollet, Pere de Muntrós, Berenguer de Muntlobet, Francesch de Nodriça, Pericó Saragoça e molts altres mercaders cathalans, partí ab la dita nau, la qual patronegava, del port de Barut per venir en aquestes parts de Cathalunya, la qual nau era carregada de diverses specieries e de altres moltes e diverses mercaderies e aprés, com la dita nau per als cuns dies hagués navegat per venir a les parts deçà e fos en les mars que s

^a Hem desenvolupat en català l'abreviatura llatina «Barchna».

apellen de Scandelor, lo VI dia dels dits mes e any, fou en encontre a la dita nau un janovès apellat Gregori Sigala ab una nau armada e, sens causa alcuna [sal...] justa, com ells suplicants cregeguessen haver pau ab genoveses, aquell dit Gregori pres ab gran violència e força la dita nau, la qual patronegava lo dit Jacme Marí e a sa mà forcívolment e ab gran força pres les mercaderies, specieries e altres robes que en aquella eren, ensenyorint-se del tot de la dita nau e, ço que assats és cruu e contra tota humanitat, aquell dit Gregori, janovès damunt dit, lo dit patró e altres tots quants eren catalans en la dita nau posaren en terra de infells, ço és de turchs, sens tot govern, en tant que si no com una fusta de veneçians passà per les dites encontrades, tots quants eren catalans eren cativats per los dits turchs. On, senyor molt excel·lent, com lo dit Jacme Marí, patró damunt dit, e altres parsoners de la dita nau e molts e diverses mercaders e mariners que havien llurs mercaderies e avers en la dita nau sien stats, sens causa alcuna, dampnegats, robats e dampnificats fort greument, e assenyaladament és cert que lo dit Gregori à pres e robat XXVIII ponts de speciaria los quals hi havia carregats n'Anthoni Çavall, de la rahó d'en Anthoni Roseylló; ítem d'altra part III ponts de speciaria d'en Bernat Muntaner; ítem d'altra part X ponts de speciaria los quals eren de la rahó d'en Francesch Bergadà e Arnau Gomir; ítem d'altra part XI ponts de speciaria, los quals eren del patró de la nau e dels [mariners] de la dita nau e del scrivà d'aquella; ítem d'altra part V ponts de speciaria los quals eren d'en Anthoni Savall; ítem moltes altres e diverses specieries e mercaderies axí draps de seda, un sclau e altres moltes que eren dels mariners de la dita nau e altres mercaderies, los quals béns e nau damunt dita lo dit Gregori ha presa e robada contra forma de la pau que és entre vós, senyor, e la comunitat de Jànova.

Per ço, senyor molt excel·lent, explicant los dits dampnificats totes les dites coses a vostra gran senyoria, les quals stan en veritat e de les quals aquests suplicants són prests e aparellats de donar informació suficients, supliquen a vostra justícia acostumada que, axí en virtut de la pau damunt dita que és entre vós e la dita comunitat de Jànova com encara per deute de justícia a què sots tengut per vostra regalia e superioritat, degats scriure a la dita comunitat requirint aquella que, encontinent e de fet, façen als dits dampnegats restituir e tornar totes les dites mercaderies que levades los són e la dita nau, ab cominació que en altra manera per vós, senyor, hi seria provehit de fet, segons trobaríets de justícia, e en altra manera que torn a honor vostra e de vostra corona e a profit e restitució total dels dits dampnegats. E en les dites coses, senyor, farets a ells suplicants justícia, la qual vos reputaran a gràcia singular, suplicant, si mes-ter serà, a vostra gran senyoria que dels dits dampnatges al·legats e preteses per aquests suplicants façats reebre informació suficient a micer Bernat Dez Pont, al qual lo present negoci havets recomanat.

Nostre senyor Déus etc.

Die lune XXII octobris, anno a nativitate Domini M^oCCCC^oVIII^o, dominus rex, cui presens supra [scripta] fuerit presentata, comisit negocium huiusmodi Bernardo de Ponte, legum doctori, ad relacionem honorabilis Petri de Turrillis, militis, consilarii et camarlenci.

Oblata die mercurii vicesima IIII^a die mensis octobris, anno predicto, per Jacobum Giberti, mercatorem, civem Barchinone, nomine suo proprio et pro suo interesse ac nomine aliorum in presenti cedula contentorum, coram honorabili Bernardo de Ponte, legum doctori, cui presens negocium fuit comissum ex commissione inde sibi facta per serenissimum dominum regem. Qui Bernardus acceptavit, cum illa reverencia qua decet, dictam comissionem sibi factam et dixit se paratum cum dicta humili reverencia adimplere preceptum domini regis. Et nichilominus dictus Jacobus Giberti ad probandum quod ea que continentur in presenti supplicacione sunt vera, coram ipso produxit quinque litteras per diversos mercatores hac de causa in hac civitate missas. Quas dictus honorabilis Bernardus de Ponte mandavit ipsos una cum presenti supplicacione in processu fiendo hac de causa inseri et continuari ut de premissis possit habere plenariam informacionem. Et nichilominus dictus venerabilis Bernardus de Ponte assignavit eidem Jacobo Giberti ad dandum et producendum omnes et singulos testes ac alias probaciones quas coram ipso dare et producere voluerit super negocio isto.